

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2024]

Turgay AKDURUŞ

<https://orcid.org/0000-0003-4853-1030>

Öğr. Gör. Dr.

turgay.akdurus@selcuk.edu.tr

Selçuk Üniversitesi

<https://ror.org/045hgzm75>

Silifke-Taşucu Meslek Yüksekokulu

Kazak Türkçesinde Renklerin Bitki Adlandırmalarında Kullanımı

Using Colors to Name Plants in Kazakh Turkish

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 25.06.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 17.08.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.08.2024

Atıf | Citation

Akduruş, T. (2024). Kazak Türkçesinde Renklerin Bitki Adlandırmalarında Kullanımı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 1150-1190. <https://doi.org/10.34083/akaded.1504844>

Akdurus, T. (2024). Using Colors to Name Plants in Kazakh Turkish. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(2), 1150-1190. <https://doi.org/10.34083/akaded.1504844>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Turgay AKDURUŞ | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Bitki adları, tıpkı diğer kavram adları gibi zorunluluktan doğmuştur. Tüm toplumlarda insanlar bitkileri adlandırırken onları diğer bitkilerle karıştırmamak, diğerlerinden ayırt edebilmek için onların her birine özel bir isim vermiştir. Kazakistan'da floranın çeşitliliği bitki adlandırmalarındaki zenginliği sağlarken bu bitkilerin isimlendirilmesinde renk adları kavram alan adlarının başında yer alır. Renk adları yönünden zengin ve işlevsel bir dil olan Kazak Türkçesinde bitki adlarının önemli bir kısmı **ak jelimsabaq** "bir karanfil türü", **börte juwsan** "tüylü ve yerde uzanan bir bitki türü", **kızıl baldırlar** "bir tür su yosunu" vb. bu anlayış doğrultusunda oluşmuştur. Renklerin bitki adları ile kullanımı esnasında Kazak dünya görüşünün renklere yüklediği anlam açıkça belirir. Kazak dilindeki bitki adlarının *ak*, *kara*, *kızıl*, *sarı* ve *ala* gibi renklerle daha yoğun; *küreñ*, 'kızıl kahverengi', *şubar* 'alacalı renk', *şegir* 'sarımtırak' gibi renklerle ise daha az kullanıldığı görülür. Renklerin bitkileri adlandırma esnasında onların tasvir edici özelliğinden yararlanılır. Kazak Türkçesinde renklerin çok sayıda bitki adlandırmasında görev aldığını gösteren bu çalışma renk adları araştırmalarına katkı sağlamak için hazırlanmıştır. Çalışmaya kaynaklık eden dil malzemeleri Kazak dilinin en kapsamlı söz varlığı durumundaki 16 ciltlik *Kazak Ādebi Tilinin Sözdigi* adlı eserin taranması yoluyla elde edilmiş ve veriler sonrasında eş zamanlı dil bilim yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Renk Adları, Bitki Adları, Kazak Türkçesinde Renk Adları, Kazak Türkçesinde Bitki Adları, Renkler ve Bitkiler.

Abstract

*It could be said that plant names, like other concept names, were born out of necessity. In all societies, it seems that when naming plants, people gave each of them a special name in order to avoid confusion with other plants and to distinguish them from others. We can see that the richness of Kazakhstan's flora has provided a rich source of inspiration for plant naming. It would seem that, in naming these plants, color names are at the beginning of the concept domain names. It would be remiss of me not to mention some of the more noteworthy plant names in Kazakh Turkish, which is a functional language rich in color names. These include **ak jelimsabaq** "a type of clove", **börte juwsan** "a type of plant that is hairy and lies on the ground", **kızıl baldırlar** "a type of seaweed", and so on. It is shaped in a way that reflects this understanding. It would seem that when colors are used with plant names, the meaning attributed to these colors by the Kazakh worldview becomes apparent. It seems that plant names in the Kazakh language are more intense with colors such as "ak", "kara", "kızıl", "sarı", and "ala". It is observed that these colors are used less with colors such as *küreñ* "mahogany", *şubar* "pied", and *şegir* "yellowish" The descriptive properties of colors are used when naming plants. This study, which shows that colors play a role in naming many plants in Kazakh Turkish, has been prepared to contribute to color names research. The language materials that form the basis of the study were obtained by scanning the 16-volume publication *Kazak Ādebi Tilinin Sözdigi* which is the most comprehensive vocabulary of the Kazakh language. The data were later examined by the simultaneous linguistics method.*

Key Words: Color Names, Plant Names, Color Names in Kazakh Turkish, Plant Names in Kazakh Turkish, Colors and Plants.

Giriş

Kazakların XIX. yüzyıla kadar yerleşik olmayan bir yaşam tarzını benimsemeleri onların doğa, bitki, hayvan ve meteoroloji konularıyla ilgili gözlemci ve tasvirici bir dünya anlayışı ile dünyaya bakmalarını sağlamıştır. Bu durum pek çok alanda olduğu gibi bitki adlandırmalarında da karşımıza çıkar. Kazak toplumunda doğayı ve onun içindeki canlıları adlandırmada görülen dil zenginliği Kazakların yüzyıllardır süregelen yaşam biçimi ile ilgilidir. Sözü edilen yaşam şekli göçebe kültüre dayalı olup doğadaki bitkileri, hayvanları, hava olaylarını, topografyayı ve renkleri çok iyi tanıyıp ayırt etmeyi gerektirmiştir. Esasında Kazakların doğayı algılayış ve adlandırış biçimi Saphir ve Whorf (1956) gibi araştırmacılar tarafından ortaya atılan dil ve düşünce arasındaki bağlantıya dikkat çeken insanların dilleri ile hayatı ve doğayı farklı bakış açılarıyla anlayıp yorumladıkları gerçeğine dayanır.

Kazakistan'da bitki adlarını dil bilimsel açıdan inceleyen Kaliyev (1988), insan hayatının bitkilerle olan yakın ilişkisine dair çarpıcı tespitlerde bulunur. Kaliyev'e göre ilk insanların bitkilerle teması günlük yaşam ve geçim için önemli ve faydalı arayışlar yoluyla gerçekleşmiştir. Bunlar; besin olarak kullanılan buğday, arpa, darı, bezelye, elma, zeytin vs. ve giyim için kullanılan çeşitli ağaçlar ve onların yapraklarıdır. İnsanoğlu en eski dönemlerden beri beslenme, sağaltım, giyim-kuşam, eşya ve güzellik arayışlarında bitkilerden yararlanmıştı. Bu durum bitkileri tanımayı ve ifade etmeyi gerekli kılmıştır. Kaliyev, Kazakların geniş bozkırlarda göçebe bir hayat idame ettirirken özellikle hayvanları için hangi bitkilerin yararlı, hangilerinin zararlı olduğunu ayırt etmeye ve onları adlandırmaya gayret ettiklerini vurgular. Sovyet coğrafyasındaki 18 bin bitkinin yaklaşık 6 bininin Kazakistan'da yetiştiğini ve yalnızca Kazakistan'da yaklaşık 500 çeşit şifalı bitki bulunduğunu belirtir. Ülke coğrafyasındaki yüksek dağlar, geniş ovalar, engebeli yaylalar, bozkırlaşmış çöller, kumullar, berrak göller, ırmaklar ve sık ormanların iklimi ve habitatu çeşitlendirdiğine değinir. Kazakistan florasındaki bu zenginliğin aynı zamanda Kazak dilinin de zenginliği olduğu değerlendirilmesinde bulunur.

Kazak kültürü ve tarihinde bitkilerin yiyecek-içecek, tıp, hayvan yemi, kozmetik, günlük eşya ile çeşitli alet edevat yapımlarında kullanılması onu etnoğrafik açıdan da araştırma konusu yapmıştır. Buna dayalı olarak Kazak etnografya araştırmacıları tabiattaki bitkileri şu şekilde tasnif etmektedir:

Juğımdı Ot (Besin Bitkileri): Bu gruptaki bitkiler şunlardır: *köde, betege, selew, jawılşa, tarlaw, kızğaldak, jumır kiyak* vb.

Jasık Ot (Yumuşak Bitkiler): Sazlık yerde yetişen *kumay, mısıkkuyrik* ve *çim* tarzı bitkiler bu gurubu oluşturur. Kazak dilinde sığırların böylesi çayırlardan hoşlandığını belirtmek için "Öküz çayırılık alanda semirir" şeklinde deyim gelişmiştir.

Kök Ot (Yeşil Bitkiler): *Kök balawsa, kökoray şalgın, kök maysa, kökpe kök* vb.

Kara Ot (Siyah Bitkiler): *Juwsan, kökpek, bayalış, kekire, miya, sorañ, tekesakal, itsiygek* gibi acı otlar.

Ak Ot (Beyaz Bitkiler): *Kökmiya, joñışka, biydaklık, betege, köde, ajırak vb.*

Aşçı Ot (Acı Bitkiler): *Jantak, seksewil, karabarkın, karasorañ, küyrewik, jñğıl, tal, jiyde, torañğı, balikköz, şırtıldak, şıtır, kızğaldak, düzgen, tekesakal, akbas, şayır, şağır, börgek, kurğaş vb.* (Şormakova, 2020) .

Kazakistan'da Bitki Adlandırmaları ve Çalışmaları

Kaliyev (1988), bitki adlarının zorunluluktan doğduğunu, bir kimse bir bitkiye isim verdiğinde onu diğer bitkilerle karıştırmamak, diğerlerinden ayırt edebilmek için her birine ayırt edici bir isim verdiğini belirtir.

Sultaniyazova ve Eskaliyeva (2024), bitkilerin adının tespitinde adlandırmanın standart dil, botanik terminolojisi ve ağızlardaki karşılıklarının farklı farklı olabileceğini vurgular. Bunların iyi tespit edilip sınıflandırmasının doğru yapılmasının adlandırmaları tespit etmede önem taşıdığını söyler. Sulatanniyazova ve Eskaliyeva'ya göre bitkilere yönelik halk adlandırmalarının temel özelliği ortaya konuş bakımından çok basit olması, adlandırma motifinin halk tarafından iyi bilinmesi, anlam bakımından ise bütün ülkenin anlayabileceği kelimeler olmasıdır. Adlandırmada kullanılan motifler arasında başta kuş ve böcek olmak üzere çeşitli hayvan adları, vücut bölümleri, doğa olaylarının yanı sıra dağlar, taşlar, kum, toprak, su, ay, güneş gibi kelimeler yer alır. Yine bitkinin rengi, kokusu, tadı, büyüklüğü, yetiştiği yer, ekonomik değeri vb. özellikleri gösteren kelimeler anahtar rol oynar.

Bitki adlandırmaları konusunda Äwjanova (2024) yazılı ağızların tam olarak etkin bir şekilde taranması, yazar ve şairlerin eserlerinin ayrıntılı olarak gözden geçirilmesinin öneminden bahseder. Örneğin ünlü Kazak şairi Jansugirov, *Jetisuw Suretteri*nde ve *Jer Tügi* adlı 54 dizeden oluşan şiirlerinde 30 çeşit ağaç ve 60'a yakın bitki adını kullanır. Diğer Kazak şairlerinden Äzirbayev'in *Şöp Atawları*, Şantöbetov'un *Kızılkum Körinisi*, Musabekov'un *Şöldiñ Tügi* adlı eserlerinde farklı bitki adlarına rastlanır. Burada yazar ve şairler doğdukları, yaşadıkları yerlerdeki florayı gözlemlemiş ve bu bitki motiflerini estetik açıdan eserlerinde kullanmışlardır.

Baytop (2007) Türk dilleri özelinde genel olarak halkın botanik kitaplarındaki bitki adlarından habersiz olduğunu belirtir. Burada bitki adlarının standart dildeki biçimi ve Latincesi verilir. Aynı şekilde halkın kullandığı bitki adlarının büyük bir çoğunluğu botanik kitaplarında ve sözlüklerde geçmez. İşte bu nedenle bitki adlarının hem standart dildeki hem de ağızlardaki biçimlerinin tespitini şart koşar.

Kaliyev (1988), Lenin'in duygu yoluyla algılamının maddeyi verdiğini daha sonra zihnin ise ona isim vererek herhangi bir genel nesnenin veya kavramın adının tüm bilginin adı yani bilimin ilk adımı olduğunu belirttiğini söyler. Rus dilinde bazı bitki türleri tek bir kelimeyle farklı sıfatlarla ifade edilirken Kazak dilinde ayrı ayrı kelimelerle ifade edilmektedir:

Rusça	Kazakça
<i>vetvistiy</i>	aķbas joñıřka
<i>şirokolıstnyy</i>	aram joñıřka
<i>izognutiy</i>	ķoñıraw
<i>maloparniy</i>	señgirlek
<i>peşanıy</i>	aķřatay
<i>ukoronennotsvetnyy</i>	aķtaspa
<i>rastopırenniy</i>	tarbaķ aķtaspa
<i>singrip</i>	aķtiken

Benzer şekilde Kazak dilinde “mar” familyasına giren bitkilerden; “*küyrewik, kanbak, kara kañbak, tüyekarın, bayalış, balıkköz*” bu bitki adlarının tamamına Rusçada “solyanka” denmektedir. Bazı Kazakça bitki adları bu nedenle Rusçada da kullanılır olmuştur. Örneğın seksewil (*Rus. саксаул*), tobilğı (*Rus. тавслага*), karağaş (*Rus. карагач*) gibi (Kaliyev, 1988).

Türk dilinin tarihî kaynaklarına bakıldığında ise Türkçe bitki adlarına ilk olarak Divānu Lugāti't-Türk adlı eserde rastlanır. Bunu değişik zamanlarda meydana getirilen diğerk tarihî eserler takip eder. Baytop (2007), Kazakçanın da içinde olduğu Türk dillerinin bitki adları sözlüğünün Ingeborg Hauenschild tarafından hazırlandığını söyler. Türk dillerindeki Türkçe bitki adları için önemli bir sözlük durumundaki bu eser Sovyetler Birliği'ne bağlı ölkelerdeki yayınları esas alır. Hauenschild; Altay, Azerbaycan, Başkurt, Çuvaş, Gagavuz, Karaçay-Balkar, Karaim, Kara Kalpak, Kazak, Kırgız, Kırım-Tatar, Tatar, Tuva, Türkmen, Yeni Uygur, Özbek ve Yakut dillerini inceler¹.

Kazakistan'da bitki adlarını dil bilimsel açıdan inceleyen şu dört ismi anmak gerekir:

- 1) 1958'de M. Bimagambetov tarafından yayımlanan “Kazak Tilindeği şöp Atawlarının Keybir Meseleleri” (*Kazak Dilindeki Bitki Adlarında Görölen Bazı Sorunlar*). Bimagambetov, bu makalede Kazak Türkçesinde bitki adlandırılmalarına dair çeşitli eleştiri ve önerilerde bulunmuştur.
- 2) 1963'te Ö. Kıysıkov tarafından yayımlanan “Kazak Tiliniñ Tüsindirme Sözdiginde Ösimdik Atawlarının Berilüwi Jöninde” (*Kazak Dilinin Tüsündürme Sözlüğünde Bitki Adlarının Adlandırılması Hakkında*) adlı makale. Bu makalede 2 ciltlik Kazak Tüsündürme Sözlüğünün 1. cildinin yayımlanması ile ilgili yazar buradaki bitki adları ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir.
- 3) 1967'te çeşitli araştırma ve yazıları olan B. Kaliyev anılması gereken yazarlardan biridir. Örneğın 1970'te *Lenişil Jastar Dergisinde* yayımlanan “Ösimdik Attarın Jiynastıruwğa At Salıs” makalesi önemlidir. Yazar, bu yazılarında bitki adlarını fonetik, morfolojik ve semantik açılardan ele alır. Kaliyev, daha sonraları 1988'de *Kazak Dilindeki Bitki Adları* kitabını yayımlamıştır.

¹ Hauenschild, I (1989): *Türksprachige Volksnamen Für Krauter Und Stauden Mit Den Deutschen, Englischen Und Russischen Bezeichnungen*, Wiesbaden.

4) 1983'te G. Uynkbayeva'nın "Ösimdikterdiñ Halıktık Atawları" adlı doktora tezinde Kazak dilindeki bitki adlarının halk dilindeki karşılıkları ele alınmıştır (Kaliyev, 1988).

Renklerin Bitki Adları ile Kullanımı

Renkler, beş duyu organından biri olan göz ile algılanan somut ve görsel kavramlardır ve her dilde bu görsellerin bir ifade ediliş biçimi vardır. Buna rağmen dil kullanımında farklı duyu organlarına aktarmalar yoluyla geçerek kullanım sahası genişlemiştir. Örneğin Kazak Türkçesinde *sarı altın (maden)*, *sarı şayan (hayvan)*, *jasıl orman (bitki)*, *jasıl jelek (giyim-kuşam)*, *kök aspan (doğa)*, *kök tütün (doğa olayı)*, *kök dawıl (mevsim)*, *külgin şäli (kıyafet)* vb. görsel algı ile ilgili kavramlar iken *koñır ün* veya *koñır dawıs* (kahverengi ses = sakin, yumuşak ses), *koñır än* (kahverengi şarkı = sakin sesle söylenen şarkı), *koñır saz* (kahverengi melodi = sabit makamda işitilen ses); *kızıl söz* (kırmızı söz = boş, gereksiz söz), *kızıl til* (kırmızı dil = söz ustası), *kızıl awız* (kızıl ağız = dedikoducu, arabozan) işitme organıyla ilgili; *aq köñil* (beyaz gönül = iyi niyet), *kara köñil* (kara gönül = kederli gönül) vb. ise duyu hâllerleriyle ilgili kullanımlardır (Kaydarov, Ömirbekov ve Ahtamberdiyeva, 1986).

Kazak dilinde renk adlarının geniş kullanım alanına kişi adlarında (*Akböpe, Akbota, Kırmızı...*), yer su adlarında (*Akmola, Sariağaç, Kökşetaw, Aközen...*), hayvan adlarında (*jiyren biye, jasıl erinker, or at...*), bitki adlarında (*bozgül japırak, koñırrawşan, tarğıl juwa...*), eşya adlarında (*kızıl marjan, kök şıyraz, küñgirt közildirik...*), yiyecek-içecek adlarında (*ak jorğa, bozbaş, kozı küreñ şay, sarı börtpe*), giyim-kuşam adlarında (*ala beren, kara jarğak, kızıl sañ...*) vb. örnekleriyle tanıklık ederiz. Bu örnekler arasında yer alan ve bu çalışmanın kapsamına giren bitkilerin renk adları ile adlandırılması dil bilimsel açıdan dikkat çekici unsurlar barındırmaktadır.

Renk adlarının bu yönü ile ilgili Alman dil bilimci Cirtautas (1961), Türk lehçelerindeki renk adlarını araştırdığı eserinde içerisinde renk adı geçen hayvan bitki adlarına bilhassa bakılmasını önerir. Cirtautas, buralarda unutulmuş veya gözden kaçmış bazı renk adlarının şekil veya anlam olarak tespit edilebileceğini söyler.

Bu çalışma kapsamında Kazak Türkçesinde bitkilerin renk adları ile ifade edilmesi konusuna dair şu başlıklar tercih edilmiştir:

1-Yapım Eki Almış Tek Kelimelik Renklerin Bitki Adı Olarak Kullanılması: **jasılşa (жасылша)**: Maydanoz. [KÄTS XVI:198];

2-İki Renk Adının Yan Yana Gelerek Bitki Adı Oluşturması: **köksağal (көксағал)**: Henüz olgunlaşmamış, sarıya çalan ekin. [KÄTS VIII:241];

3-Renklerin Bitki/Bitki Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **aqbattawıq (ақбаттауық)**: *Lat. calamagrostis epigeios*. İri yapraklı, tahılgillerden, uzun ömürlü bitki türü. [KÄTS I:238];

4-Renklerin Hayvan Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **sarısazan/sarsazan** (**сарысазан/сарсазан**): *Lat. halocnemum*. “Alabota” familyasına mensup uzunluğu 5-40 cm arası olabilen bir bitki türü. [KÄTS XII:697];

5- Renklerin Hayvan ve Bitki Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **aķtııye jońıřqa** (**ақтүйе жоңышқа**): *Lat. melilotus alba*. Bir ya da iki sene yaşayan, yüksekliği 5-15 cm olan tüylü bir bitki türü. [KÄTS I:279];

6-Renklerin Yiyecek/İçecek Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **köksağız** (**көксағыз**): *Lat. taraxacum kokgsahus*. Çiçekleri sarı, kökünün kabuklarında kavçuk dokuları olan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS VIII:241]²;

7-Renklerin Eşya Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **kızıltaşpa** (**қызылтаřпа**): *Lat. aviculare*. Yüksekliği 10-40 cm olan, dik saplı, bir yıllık bir bitki türü. [KÄTS X:510]³;

8-Renklerin Kıyafet Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **kökjawlıķ** (**көкжаулық**): *Lat. veronika*. Bir bitki türü. [KÄTS VIII:236]⁴;

9-Renklerin İnsanlara Ait Ad/Ünvan/Vasıf vb. Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **aķtoķal** (**ақтоқал**): Arpa-buğdayın kılçksız türü. [KÄTS I:279]⁵, **ķarajemit** (**қаражеміт**): Otsu bir bitki türü. [KÄTS XVI:336]⁶;

10-Renklerin Habitatla Birlikte Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **alataw** (**алатау**): Bir erik türü. [KÄTS XVI:42];

11-Renklerin Zaman ve Doğa Olayı Bildiren Adlarla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **aķřunaķ** (**ақшұнақ**): *Lat. butomus*. Bataklık yerde yetişen bir bitki türü. [KÄTS I:288]⁷;

12-Renklerin Duyu Organı veya Duyu Olayı Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **bozğılt sasıķřöp** (**бозғылт сасықшөп**): *Lat. leonurus incanus*. “Erindigüldiler” familyasından iki veya daha fazla yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:735]⁸;

13-Renklerin Organ/Vücut Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **kızılķuyrıķ** (**қызылķұйрық**) II: Sapının üst kısmı kızılımsı, bir veya çok yıllık ot. [KÄTS XVI:386]⁹;

² **saęыз**: ağaç reğinesini; ciklet (sozdikqor.kz).

³ **taşpa**: kurdele, bant, kemer, bağ vb. (sozdikqor.kz).

⁴ **ķauлық**: kadın baş örtüsü (sozdikqor.kz).

⁵ **toķal**: kuma (sozdikqor.kz).

⁶ **ķemit**: ağgözlü, doyumsuz (sozdikqor.kz).

⁷ **řunaķ**: kulağı kesen şiddetli ayaz (sozdikqor.kz).

⁸ **sařық**: kokmuş, kötü kokulu (sozdikqor.kz).

⁹ **ķұйрық**: kuyruk (sozdikqor.kz).

14-Renklerin Maden/Mineral Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **aķķayraq** (**аққайрақ**): *Lat. andromeda*. İri çiçekli bitkiler grubundan, yapraklarının altında beyaz çizgileri olan bitki türü. [KÄTS I:250]¹⁰ şeklinde kalıplar görülür.

15- Renklerin Bir Eylem Adıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler: **alaşauw** (**алашауу**): *ağz. Auçiçeği*. [KÄTS XVI:43] **ķaramataw** (**қараматау**): Yaprakları tüylü, nemli yerlerde yetişen deve ile küçükbaş hayvanların severek yediğı acı bir bitki türü. [KÄTS IX:341].

Kazak Türkçesinde çok sayıda bitki adının renk ifade eden sözcüklerle kullanımı konusunu ele alan bu çalışma kaynak malzeme olarak Kazak Ādebi Tiliniñ Sözdigi adlı XVI ciltlik çalışmayı esas almıştır. Daha önce Kazak dili özelinde renk adlarının bitkileri isimlendirmedeki işlevinin ayrıntılı biçimde ele alınmamış olması bu makalenin hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Çalışmanın Türk lehçeleri ve Kazak Türkçesi özelinde renk adları araştırmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Kazak Türkçesindeki Renklerin Bitki Adlarıyla Kullanımı

1.1. Yarım Eki Almış Tek Kelimelik Renklerin Bitki Adı Olarak Kullanılması

Kazak Türkçesinde renk adlarının addan ad yapma eki almak suretiyle bir bitki adını karşıladığı örneklere rastlanır. Bu renk adları alfabetik sırayla aşağıda gösterilmiştir:

ak (ақ) türevleri

aķtıķ (**ақтық**): *Selew ve köde* gibi kır bitkilerinin genel adı, *akot*. [KÄTS XVI:35]

boz (боз) türevleri

bozañ (**бозаң**) I: Kurak yerlerde çıkan bitki. [KÄTS III:404]

bozarša (**бозарша**): *Lat. tpuja*. Bir tür yapraklı ağaç. [KÄTS III:406]

bozğaldaķ (**бозғалдақ**): Baharda karın erimesiyle ortaya çıkan çiçek. [KÄTS III:408]

bozğanaķ (**бозғанақ**): Kuru yerde yetişen tahıllı bir bitki türü. [KÄTS III:408]

bozğıl (**бозғыл**): Kıraç yerlerde yetişen bir bitki türü. [KÄTS III:408]

jasıl (жасыл) türevleri

jasılša (**жасылша**): Maydanoz. [KÄTS XVI:198]

ķara (қара) türevleri

ķaraw (**қарау**): Bir kamış bitkisi türü. [KÄTS XVI:340]

ķaramıķ (**қарамық**) I: Yüksekliğı 30-80 cm arasında değışen, değıersiz, küçük bitkiler topluluğı. [KÄTS IX:341]

¹⁰ **ķайрақ**: bileğı taşı (sozdikqor.kz).

kızıl (қызыл) türevleri

kızıl (қызыл): 1. Kırım, Kafkas ve Kazakistan'ın güneybatısında yetişen kahverengi, kırmızı renkli oval, iri meyvesi olan bir bitki türü. 2. Harmanda uçurulan temiz tahıl [KÄTS X:499] **kızılşa (қызылша) I:** 1. Kırmızı pancar. 2. Taşların arasında yetişen bir bitki türü. [KÄTS X:510], [KÄTS X:511], [KÄTS XVI:387]

küreñ (күрең) türevleri

küreñse (күреңсе) I: *Lat. beckmannia*. “Bekmaniya” ailesinden sulak yerde sazlık alanda yetişen bir bitki türü. [KÄTS VIII:552]

sarı (сары) türevleri

saraljın (саралжын): *Lat. arte misia pontica*. Başlı budaklı, tomurcuklu yapısı olan, süpürge bitkisi. [KÄTS XII:677]

sargaldaқ (сарғалдақ) I: *Lat. ranunculus*. Nisan-mayıs aylarında açılan sarı renkli çiçek. [KÄTS XII:684]

sarşa (сарша): Yanmış yerlerde yeniden çıkan bitki. [KÄTS XII:704]

1.2. İki Renk Adının Yan Yana Gelerek Bitki Adı Oluşturması

Kazak Türkçesinde iki renk adı yalın biçimde yan yana gelerek bir bitki adını karşılayabilmektedir. Bununla ilgili örnekler şunlardır:

ak jolaқ (ақ жолақ)

akjolaқ (ақжолақ): *Lat. jerula leucographa*. Dağlık ve taşlık yerlerde yetişen, uzun ömürlü bir bitki. [KÄTS I:243]

aқсары (ақсары)

aқсары (ақсары): 1. *Lat. medicago ochroleuca*. Burçakgillerden yonca grubuna akraba, uzun ömürlü bir bitki türü. 2. Kurak yerlerde yetişen besin değeri yüksek bir ot; bir darı çeşidi. [KÄTS I:267], [KÄTS XVI:31]

қара ала (қара ала)

қарала (қарала) II: Bir şeftali türü, *қарлығын*. [KÄTS XVI:338]

kök saғal (көк сағал)

köksaғal (көксағал): Henüz olgunlaşmamış, sarıya çalan ekin. [KÄTS VIII:241]

3. Renklerin Bitki/Bitki Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak Türkçesinde renklerin bir bitkinin adı veya o bitkinin bir bölümünün adıyla kullanılması çok yaygındır. Renk adları ile alakalı diğer başlıklara nazaran bu başlıkta daha fazla örnek olduğu görülmektedir:

Renk adı + bitki adı

ak (ақ)

ақакатсиуа (ақакация): Akasyanın beyaz çiçekli olan türü. [KÄTS XVI:24]

ақалма (ақалма): Beyaz renkli bir elma türü. [KÄTS XVI:24]

ақалмұрт (ақалмұрт): Beyaz renkli bir armut türü. [KÄTS XVI:24]

ақастық (ақастық): Tahıl, hububat. *bk. ақ егин.* [KÄTS I:213]

ақайрауық (ақайрауық): Yüksekliği 50-120 cm olan, uzun ömürlü tahılğillerden bir bitki. [KÄTS I:233]

ақбақау (ақбақай): *Lat. petasites mill.* İri çiçekli bitkiler grubundan bir bitki türü. [KÄTS I:236]

ақбаттауық (ақбаттауық): *Lat. calamagrostis epigeios.* İri yapraklı, tahılğillerden, uzun ömürlü bitki türü. [KÄTS I:238]

ақбидай (ақбидай): Bir tahıl türü. [KÄTS I:238]

ақбидайық (ақбидайық): Tahıl grubundan beyazımsı renkli bir bitki türü. [KÄTS I:239]

ақбиқыс (ақбиқыс): Temizlenmiş darı. [KÄTS I:239]

ақборық (ақборық): Sulu nemli yerlerde yetişen, kökü beyaz renkli, kamış benzeri bir bitki türü. [KÄTS I:216]

ақдән (ақдән): Tahıl, buğday, tohum. [KÄTS I:217]

ақегин/егис (ақегин/егис): Buğday, arpa gibi tahıllar. [KÄTS I:217]

ақгүл (ақгүл): *Lat. jasmminum officinale.* Yasemin çiçeği. [KÄTS I:240]

ақжарма (ақжарма): Beyazlatılmış darı. [KÄTS XVI:28]

ақжелек (ақжелек): *Lat. petroselinum.* Kökü ve yaprakları yemekte kullanılan, tohumlarından efir yağı elde edilen, bir yıllık bitki. [KÄTS I:242]

ақжелкек (ақжелкек): *Lat. armoracia.* Uzun ömürlü, kat kat yapraklı olan, bir bitki türü. [KÄTS I:242]

ақжелкен (ақжелкен): *Lat. petroselinum.* Şatırşagüller familyasından, bir veya iki yıllık bitki türü. [KÄTS I:242]

ақжиде (ақжиде): Beyaz iğde. [KÄTS I:243]

ақжирен (ақжирен): Çölde yetişen, beyaz renkli, dikenli bir bitki. [KÄTS I:243]

ақжұпар (ақжұпар): Beyaz çiçek, *bk. ақгүл.* [KÄTS I:244]

ақжуа (ақжуа): Soğan gibi kokan, beyaz renkli bir bitki türü. [KÄTS XVI:28]

aқjuwsan (ақжусан): *Lat. artemisia albida willd.* İri çiçekli bitkiler grubundan, kekikgillerden beyazımsı bir bitki türü. [KÄTS I:244]

aқjügeri (ақжүгері): *Lat. sorghum.* Yemeklerde kullanılan, Güney Kazakistan'da yetişen küçük çiçekli, tahıllı bitki, mısır. [KÄTS I:244]

aқjüzgin (ақжүзгін): *Lat. calligonum leucocladum.* Meyvesi oval, sert kabuklu, ceviz benzer bir bitki türü. [KÄTS I:244]

aққat (аққат): Beyaz renkli frenküzümü türü. [KÄTS I:252]

aққawın (аққауын): Beyaz renkli bir kavun türü. [KÄTS XVI:25]

aққayın (аққайын): Kabuğu beyaz, yaprakları kalbe benzeyen dalları aşağı doğru eğilen ağaç. [KÄTS I:250]

aққobañ (аққобан): Beyaz renkli bir buğday türü. [KÄTS XVI:29]

aқköde (ақкөде): *Lat. stipa caucasica schmalh.* Tahılgillerden bir bitki türü. [KÄTS I:249]

aққuway (аққурай): *Lat. psoralea.* Burçakgillerden, ufak kırmızımsı çiçekleri olan, uzun ömürlü bitki. [KÄTS I:254]

aқmiya (ақмия): *Lat. goebelia sophora.* Burçakgillerden uzun ömürlü bitki türü. [KÄTS I:256]

aқnabat (ақнабат): *Lat. melo sativus.* Bir kavun türü. [KÄTS I:257]

aқnawat (ақнауат): *Lat. melo ameri.* Yumuşak, tatlı, beyaz bir kavun türü. [KÄTS I:257]

aқot (ақот): Dağlık yerlerde yetişen, acı olmayan, *Ölen* familyasından bir bitki türü. [KÄTS I:257], [KÄTS XVI:25]

aқöleñ (ақөлең): Bir bitki türü, *bk. aққayrawıq.* [KÄTS I:257]

aқsarımsaq (ақсарымсақ): Beyaz renkli sarımsak. [KÄTS I:267]

aқsewıl (ақсексеуіл): *Lat. halaxlon persicum.* Kalınlığı 8-20 cm, yüksekliği 5 metre bozumsu, gri kabuklu bir bitki türü. [KÄTS I:267]

aқselew (ақселеу): *Lat. aristida pennata.* Susuzluğa dayanıklı, tepelik yerlerde yetişen, çok yıllık dikenli bir bitki türü. [KÄTS I:268]

aқsora (ақсора): *Lat. suaeda.* Tek yıllık dallı bir bitki türü. [KÄTS I:268]

aқsöñke (ақсөңке): Kuruduğu için beyazlaşmış bitki. [KÄTS I:269]

aқşalğın (ақшалғын): Dağlık yerlerde yetişen uzun boylu bitki. [KÄTS XVI:36]

aқşayır (ақшайыр): *Lat. gnaphalium luteoalbum.* Açık sarı renkli yağlı bir bitki türü. [KÄTS I:286]

aқşeşek (ақшешек): Kalın saplı, beyaz çiçekli, dallı bir bitki türü. [KÄTS I:288], [KÄTS XVI:36]

aқşıtır (ақшытыр): Şarşı bitkiler familyasından bir yıllık bir bitki türü. [KÄTS XVI:37]

aқşilik (ақшілік): *Lat. salix lapponum.* Ağaç benzeri dallı bir bitki türü. [KÄTS I:289]

aқşöp (ақшөп): Otsu bitki, *bk. öleñşöp.* [KÄTS I:288]

aқтар (ақтары): Erken yetişen bir darı türü. [KÄTS I:276]

aқтерек (ақтерек): *Lat. populus alba.* Kovuk ağacı familyasından kabuğu beyazımsı bir bitki türü. [KÄTS I:278]

aқтуñғуық (ақтуñғыық): *Lat. nymphaea albe.* “Tungyık” familyasından uzun ömürlü bir su bitkisi. [KÄTS I:279]

aқтut (ақтұт): *Lat. morus alba.* Dut ağacının bir türü. [KÄTS I:279]

aққарағай (аққарағай): *Lat. abies semenovii.* Yüksekliği 5-30 m’ye kadar olan, hep yeşil kalan ağaç türü. [KÄTS I:252]

ala (ала)

alabuta (алабұта): *Lat. chenopodium.* Alabutagillerden nehir ve göl gibi suların yanında yetişen çiçekli, çift cinsli, saçaklı, bir yıllık bitki. [KÄTS I:342]

alaқawın (алақауын): Ala renkli kavun. [KÄTS XVI:39]

alaşағır (алашағыр): Kumlu yerlerde yetişen bir kamış türü. [KÄTS XVI:43]

boz (боз)

bozaғаш (бозағаш): Bir ağaç türü. [KÄTS XVI:116]

bozbetege (бозбетеге): *Saçakçımı* bitkisinin bir türü. [KÄTS XVI:116]¹¹

bozbuуırғın (бозбұйырғын): *Alabuta* familyasından bir veya daha fazla yıllık bir bitki türü. [KÄTS III:408]

bozizen (бозизен): *Lat. echinopsilon sedoides.* Bir yıllık dallı bir bitki türü. [KÄTS III:411]

bozjuwsan (бозжусан): *Lat. artemisia glauca.* Pelin otu familyasından uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS III:411]

bozқараған (бозқараған): *Lat. caragana.* Burçakgillerden ağaç ve otsu bitkilerin bir türü. [KÄTS III:412], [KÄTS XVI:117]

bozқарағай (бозқарағай): Çam ağacının boz renkli bir türü. [KÄTS III:411]

bozқонақ (бозқонақ): Yaylada hayvanların otladığı yerlerde hayvanların yediği bitki türü. [KÄTS III:412]

¹¹ **бетеге:** Soғuға ve kuraklıға dayanıklı bozkır otu (sozdikqor.kz).

bozköde (бозкөде): *Lat. stipa stenophylla*. Bozkırda yetişen boz renkli, uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS III:411]

bozot (бозот): *k.d.* Nemli ve dağlık yerlerde yetişen acı olmayan bitkiler grubu, *bk. aqot*. [KÄTS XVI:116]

bozselew (бозселеу): *Selew* bitkisinin bir türü, saçak çimi. [KÄTS XIII:143]

bozsorañ (бозсоран): *Lat. climacoptera*. Alabuta familyasına giren bir yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS III:413]

börte (бөрте)

börtejuwsan (бөртежусан): *Lat. artemisia austriaca*. Çorak yerde yetişen mayhoş, kendine has kokusu olan, bozumsu tüyleri olan, yerde uzanan bir bitki türü. [KÄTS III:564]

qara (qара)

qaraağaş/qarağaş (qараағаш/qарағаш): *Lat. ulmus carpinifolia* Kuraklığa dayanıklı, kabuğu koyu gri, yaprakları uzun sert bir ağaç türü. [KÄTS IX:308], [KÄTS XVI:336]

qaraajırıq (qараажырық): *Lat. cynodon dactylon*. Haziran-ağustos dönemlerinde çiçek açan, çok yıllık, otsu bir bitki türü. [KÄTS IX:277], [KÄTS IX:308]

qaraalqa (qараалқа): Meyvesi siyah, çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS IX:309]

qaraalma (qараалма): *Lat. malus kirghisorum*. Kabuğu gri renkli, dalları ince ve dikensiz bir elma türü. [KÄTS IX:309]

qaraandız (qараандыз): *Lat. inula grandis*. Çiçekleri büyük ve sarı olan, yüksekliği 2,5 m olan çok yıllık bitki. [KÄTS IX:309]

qaraarpa (qараарпа): Kabuğundan soyulmamış arpa. [KÄTS XVI:333]

qarabarqın (qарабарқын): Tuzlu ve çorak yerde yetişen yüksekliği yarım metreye kadar ulaşan sert gövdeli bir bitki türü. [KÄTS IX:311]

qarabas (qарабас) III: Bahçede yetişen, değeri olmayan ot. [KÄTS IX:311]

qarabayalış (qарабаялыш): Çölde yetişen, devenin yediği bir bitki türü. [KÄTS IX:312]

qarabiıday (qарабидай): Dalları dik, uzunluğu 1,5-2 m, yaprakları tüylü tahıl çeşidi. [KÄTS IX:312]

qaraburış (qарабұрыш): *Lat. piper nigrum*. Karabiber. [KÄTS IX:280]

qarabuta (qарабұта): Dağlık yerlerde yetişen, buta grubundan bir bitki türü. [KÄTS IX:313]

qarabıldirgen (qарабүлдірген): Kara böğürtlen. [KÄTS IX:313]

qaradän (qарадән): Bahçede yetişen değersiz ot. [KÄTS IX:317]

қарағай (қарайрғай): Yüksekliği 3 m'ye kadar ulaşabilen bir gül türü. [KÄTS IX:362]

қаражеміс (қаражеміс) I/II: Yaprğından ilaç yapılan bir bitki türü; odunsu bir birki türü. [KÄTS IX:319]

қарайде (қаражиде): Sıcak yerde yetişen iğde türü. [KÄTS XVI:334]

қарайдек (қаражидек): *Lat. vaccinium.* Yüksekliği 30 cm'ye kadar ulaşabilen, meyveleri siyah, tomurcuklu çok yıllık otsu bir bitki türü, kara dut. [KÄTS IX:319]¹²

қарайуwsan (қаражусан): *Lat. artemisia fragans.* Bozkırda yetişen, hayvanların yediğı bir bitki türü. [KÄTS IX:319]

қарақарақат (қарақарақат): *Lat. ribes nigrum.* Boyu 100-105 cm'ye kadar uzayabilen, tatlı, hem yemeklerde hem ilaçlarda kullanılan bir bitki türü; meyvesi siyah olan Frenküzümü çeşidi [KÄTS IX:288], [KÄTS IX:327]

қаракеді (қаракеді): Karpuza benzeyen bir kabak türü. [KÄTS IX:323]¹³

қарақияқ (қарақияқ): Dağılık yerde yetişen, ince uzun yapraklı, hayvanların yediğı bir bitki türü. [KÄTS IX:328]

қарақоға (қарақоға): Kamışın ucundaki püskül. [KÄTS IX:328]

қарақоғır (қарақоғыр): Çok yıllık, otsu bir bitki türü. [KÄTS IX:328]

қарақумақ (қарақұмақ): Kumlu yerde yetişen bir bitki türü. [KÄTS IX:331]

қарақумік (қарақұмық): Küçük siyah taneleri olan yabancı bir bitki türü; karabuğday. [KÄTS IX:331], [KÄTS XVI:338]

қаралқан (қаралқан): İt üzümü. [KÄTS XVI:338]

қарамендувана (қарамендуана): “Menduwana” familyasından zehirli bir bitki türü. [KÄTS IX:341]

қарамойыл (қарамойыл): Kuşkirazının bir türü. [KÄTS IX:291]

қараот (қараот): *Lat. portulaca* 1. Uzun ömürlü bir bitki türü. 2. Kurak yerlerde yetişen acı otların genel adı. [KÄTS IX:347], [KÄTS XVI:334]

қараөлең (қараөлең) II: *Lat. sparganium.* 1. Sulak ve bataklık yerde yetişen uzun ömürlü bir bitki türü. 2. Rengi koyu kahverengi olan *өлең* bitkisinin bir türü. [KÄTS IX:347], [KÄTS XII:132]

қараөрік (қараөрік): *Lat. prunus.* 1. Koyu yeşil meyvesi olan ağaç. 2. Bu ağacın meyvesi. [KÄTS IX:347], [KÄTS XVI:339]

¹² **жидек:** ahududu (таңқурай), böğürtlen (бүлдірген), çilek (құлпынай) grubu bitkilerinin genel adı (sozdikqor.kz).

¹³ **кеді:** bir kavun türü (sozdikqor.kz).

ğarasğan (ğарасаған): *Lat. girgensohnia*. Yaprakları sert, tek yıllık bir bitki türü. [KÄTS IX:350]

ğaraseksewil (ğарасексеуіл): *Lat. haloxylon aphyllum*. Çok ağır, dalları kıvrık bir bitki türü. [KÄTS IX:350]

ğarasora (ğарасора): *Lat. cannabis*. Çölde yetişen, uyuşturucu özelliği olan, yiyecek ve ilaç sanayinde kullanılan tek yıllık bir bitki türü, kenevir. [KÄTS IX:350]

ğarasorañ (ğарасораң): *Lat. suaeda phusopora*. 30-100 cm arası yüksekliği olan büyük yapraklı tek yıllık bir bitki türü. [KÄTS IX:350]

ğarasulı (ğарасұлы): *Lat. abena fatua*. Yaprığı uzun, ucu sivri, dışı tüylü, taneli bitkilerden tek yıllık bir bitki türü. [KÄTS IX:352]

ğaraterek (ğаратерек): 1. Kavak ağacı. 2. Çiçekleri küpeye benzer bir ağaç türü. [KÄTS IX:297], [KÄTS IX:354]

ğarabatқıl (ğарабатқыл): Acı bir ot türü. [KÄTS XVI:336]

ğırmızı (ğырмызы)

ğırmızığül (ğырмызыгүл): *Lat. calendula*. İri çiçekli bitkiler familyasından çiçekleri sarı, bir yıllık odunsu bir bitki türü. [KÄTS X:603]¹⁴

ğızıl (ğызыл)

ğızılaғаш (ğызылағаш): Mobilya yapılan değerli bir ağaç türü; Kuzey Kazakistan bölgelerinde bulunan uzun yapılı bir ağaç türü. [KÄTS X:500], [KÄTS XVI:384]

ğızılalma (ğызылалма): *Lat. malus niedzwetzkyana*. Elmanın kırmızı renkli türü. [KÄTS X:501]

ğızılaldırlar (ğызылбалдырлар): *Lat. rhodorhyta*. Deniz dibinde bitkiler sınıfından en fazla yer kaplayan bitki türü, su yosunu. [KÄTS X:501]¹⁵

ğızılbiyday (ğызылбидай): Kızıl renkli buğday türü. [KÄTS XVI:383]

ğızılburış (ğызылбұрыш): *Lat. sarsicum*. 1. Alka familyasına giren bir yıllık sebze bitkisi. 2. Acı biber. [KÄTS X:506]

ğızıldolana (ğызылдолана): Yüksekliği 1-4 metreye kadar uzayan, sapları kızıl kahve, dikenli bitki bir türü. [KÄTS X:502]

ğızılқарағай (ğызылқарағай): 1. Kabukları kızıl olan çam ağacı türü. 2. Bu ağaçtan elde edilen kereste. [KÄTS XVI:385]

ğızılқат (ğызылқат): Dalı dikenli, yaprakları yassı olan bir bitki türü; açık kırmızı renkli meyveleri olan ancak yenmeyen Frenk üzümü cinsi. [KÄTS X:509], [KÄTS XVI:385]

¹⁴ Bitkinin adında yer alan *ğırmızı* rengine rağmen bitkinin tanımında “sarı çiçekli” ifadesine yer verilmiştir.

¹⁵ балдыр/балтыр: baldır (sozdiqor.kz).

kıızılqayıñ (қызылқайың): Kabuğu kıızıl kahve kayın ağacı türü. [KÄTS XVI:383]

kıızılmiya (қызылмия): *Lat. glycyrrhiza glabra*. Yüksekliğı 30-150 cm kadar olan dik ve tüylü dalları olan bitki. [KÄTS X:509]

kıızılsorañ (қызылсоран): *Lat. salicornia europaea*. Bir senelik dalılı bitki. [KÄTS X:509]

kıızılzerek (қызылзerek): Kırmızı çiçekli, çok yıllık bir bitki türü. [KÄTS X:502]

kıızılşıye (қызылшы): Kıızıl vişne. [KÄTS XVI:387]

kıızılıtüzgen (қызылтүзген): “Tüzgen” bitkisinin kırmızı bir cinsi. [KÄTS XVI:383]

koñır (қоңыр)

koñırırrawşan (қоңырраушан): *Lat. rosa cinnamomea*. Dalları oldukça uzun, budaklı bir bitki türü. [KÄTS X:50]

kök (көк)

kökalma (көкалма): Henüz olgunlaşmamış elma. [KÄTS XVI:277]

kökbalawsa (көкбалауса): Yeni çıkmış ot, taze bitki. [KÄTS VIII:231]

kökbuta (көкбұта): *Lat. calluna*. Yüksekliğı 30-70 cm. olan, dalılı, yapraklı hep yeşil kalan bir bitki türü. [KÄTS VIII:233]

kökbüldirgen (көкбүлдірген): Gül grubundan, uzun ömürlü, meyvesi olan bir bitki türü. [KÄTS VIII:233]

kökegis/egin (көкегіс/егін): Arpa-buğday dışındaki darı, pirinç, mısır vb. tahılların genel adı. [KÄTS XVI:277]

kökgül (көкгүл): *Lat. gentiana*. Çiçekleri mavi, bazen de sarı olan bir yıllık bir bitki türü. [KÄTS VIII:233]

kökjalbız (көкжалбыз): *Lat. nepeta*. Yüksekliğı 27-32 cm. olan, ufak boz yapraklı, uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS VIII:236]

kökjiydek (көкжидек): Serin ve soğuk yerlerde yetişen bir bitki türü. [KÄTS VIII:237]

kökönis/kögönis (көкөніс/көгөніс): Sebze. [KÄTS VIII:240], [KÄTS XVI:272]

kökpek/kökbek (көкпек/көкбек): *Lat. atriplex*. Kurak yerlerde yetişen acı ve sert bir bitki türü. [KÄTS VIII:241]

kökriyaz (көкпияз): Yeşil soğan. [KÄTS XVI:277]

kökşağıр (көкшағыр): *Lat. artemisia marschaliana*. Pelin ailesinden bir bitki türü. [KÄTS VIII:248]

kökşalğın (көкшалғын): Yoğun olarak çıkmış otlar, bitkiler. [KÄTS VIII:227]

kökşay (көкшай): Yeşil çay. [KÄTS VIII:248]

kökşeşek (көкшешек) I: *Lat. echium*. Hayvanların yemediği ancak çeşitli işlerde kullanılan önemli ve iki yıllık bir bitki türü. [KÄTS VIII:248]

köktat (көктат): Sebzelere verilen ad. [KÄTS XVI:282]

kökterek (көктерек): *Lat. populus tremula*. Yüksekliği 35 metreye kadar çıkabilen, dallı bir ağaç türü. [KÄTS VIII:246]

kökşe (көкше)

kökşegül (көкшегүл): *Lat. polemoniaca*. Haziran-temmuz aylarında çiçek açan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS VIII:248]

küreñ (күрең)

küreñot (күреңот): *Lat. epilobium*. Küreñot familyasından bir veya çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS VIII:552]

sarı (сары)

sarıağaç (сарыағаш): “Jetisuw” yöresinde yetişen bir ağaç türü. [KÄTS XII:711]

sarıakatsiye (сарыакация): Sarı çiçekli akasya türü. [KÄTS XVI:496]

sarıandız (сарыандыз): *Lat. ligularia*. İri çiçekliler familyasından uzun ömürlü, şifa amaçlı kullanılan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS XII:712]

sarıbetege (сарыбетеге): İyice olgunlaşmış ot. [KÄTS XII:709]

sarıbiyday (сарыбидай): Sapsarı olgunlaşmış buğday. [KÄTS XII:709]

sarıgül (сарыгүл): İri çiçekli bitkiler grubundan dallı ve otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:715]

sarıjoñırşka/sarıbas joñırşka (сарыжоңырşқа/сарыбас жоңырşқа): Sarıyonca. [KÄTS XII:716]

sarıkamıs (сарықамыс): Kalın şekilli kamış. [KÄTS XII:710]

sarıkarağan (сарықараған): *Lat. zycium chinenses*. Bozkırda yetişen, yüksekliği 05-2 m olabilen sarı yapraklı bir bitki türü. [KÄTS XII:718]

sarıkarağay (сарықарағай): Çam ağacının bir türü. [KÄTS XII:718]

sarıkaraқат (сарықарақат): Kurak yerlerde yetişen, yüksekliği 2-3 m olabilen dallı ve meyveli bir ağaç türü. [KÄTS XII:718]

sarıkuwray (сарықурай): Kolay çıkmayan, kökü derinde, içi boş, sapı sert bir bitki türü, kuray. [KÄTS XII:710]

sarımiya (сарымия): Meyan bitkisinin sarı renkli olan türü. [KÄTS XII:721]

sarıörіk (сарыөрік): Sarı renkli, şıralı, çekirdekli bir meyve ağacı. [KÄTS XII:724]

sarırawşan (сарыраушан): *Lat. solidago.* İri çiçekli bitkiler familyasından uzun ömürlü, otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:725]

sarıselew (сарыселеу): Selew bitkisinin bir türü, saçak çimi. [KÄTS XIII:143]

sarışeşek (сарышешек): *Lat. rhammatophyllum.* Lahana grubundan uzun ömürlü otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:729]

sarışöp (сарышөп): *Lat. delphiunium.* Hayvanların yediği bir ot türü. [KÄTS XII:729]

sarıvoloduşka (сарыволодушка): *Lat. bupleurum longifolium.* Maydanozgiller familyasına giren, yüksekliği 40-120 cm arası değişen, haziran ve temmuz aylarında çiçek açan, meyvesi temmuz-ağustos aylarında olgunlaşan uzun ömürlü otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:706]

sarıkaluwen (сарықалуен): *Lat. cirsium ochrobepideum.* İri çiçeklilerden bahçede veya nehir kenarlarında yetişen çiçekleri sarı, diken yapraklı, uzun ömürlü otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:718]

sarıқına (сарықына): Rengi sarı olan akkınaya benzer bir bitki türü. [KÄTS XII:719]

sarıқыуақ (сарықияқ): Hasır yapmakta kullanılan bitki türü. [KÄTS XII:719]

sarısaған (сарысаған): Kumlu toprakta yetişen kısa boylu, dikenli, yapraksız bir bitki türü. [KÄTS XII:725]

sarısasır (сарысасыр): *Lat. ferula.* Çiçekli bitkiler familyasından, uzun ömürlü, hayvanların yem olarak yediği ve ilaç olarak da kullanılan bir bitki türü. [KÄTS XII:725]

sarısozañ (сарысозаң): “Soran” familyasından, otsu ve acı bir bitki türü. [KÄTS XII:725]

sarışалаñ (сарышалаң): Sudaki rengi sarı olan, uzun boylu bir bitki türü. [KÄTS XII:728]

sarıtuñgiyіқ (сарытуңғиық): *Lat. nuphar.* “Sarı nilüfer” familyasına giren çok yıllık bir su bitkisi. [KÄTS XII:726]

sur (сұр)

surziğir (сұрзығыр): Ketengillerden bir bitki türü. [KÄTS XIII:375]

surşöp (сұршөп): Hayvanların yediği bir ot türü. [KÄTS XIII:384]

şabdar (шабдар)

şabdarbede (шабдарбеде): Hayvanlar için yem olarak yetiştirilen bir yonca türü. [KÄTS XV:183]

şegir (шегір)

şegirgülder (шегіргүлдер): *Lat. viola.* Menekşe familyasına mensup çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS XV:320]

şubar (шўбар)

şubarşöp (шўбаршөп): *Lat. saussurea*. İri çiçekliler familyasından otsu bir bitki türü. [KÄTS XV:444]

taŗǵıl (тарғыл)

taŗǵıljuwa (тарғылжуа): Yabani bir soğan türü. [KÄTS XIII:737]

Renk adı + bitki bölümü adı**aķ (ақ)**

aķjarıraq (ақжапырақ): *Lat. jurinea*. Nisan-haziran ayları arası çiçek açan, mayıs-temmuz aylarında meyve veren, iri çiçekli, çok yıllık bir bitki türü. [KÄTS I:241]¹⁶

aķsabaķtı (ақсабақты): *Lat. echinops albicaulis*. Uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS I:263]¹⁷

aķsobıķ (ақсобық): Daha sertleşmemiş süt mısır. [KÄTS I:225]¹⁸

aķtal (ақтал): *Lat. salix viminalis*. Yüksekliği 15-20 metre, çok dallı bir ağaç türü. [KÄTS I:273]¹⁹

aķtamır (ақтамыр): Kökü beyaz renkli, iri bir bitki türü. [KÄTS XVI:34]²⁰

aķtiken (ақтікен): *Lat. nitraria*. Dalı ve yaprakları beyaz olan bir bitki türü. [KÄTS I:282]²¹

aķtikenşe (ақтікенше): *Aktiken* bitkisinin bir türü. [KÄTS XVI:35]

aķurıķ (ақұрық) I: Rengi beyaz, kabuŗu ince, büyük ve tatlı bir kavun türü. [KÄTS XVI:35]²²

boz (боз)

boztal (бозтал): Dalları ince ve kıvrımlı genç ağaç. [KÄTS III:413]

boztiken (бозтікен): *Lat. acan thophyllum*. Karanfilgillerden uzun ömürlü, dallı bir bitki türü. [KÄTS III:413]

ķara (қара)

ķarabür (қарабұр): Kumlu bölgelerde yetişen, yapraksız, sert gövdeli ağaç [KÄTS IX:313]²³

¹⁶ **жапырақ:** yaprak (sozdikqor.kz).

¹⁷ **сабақ:** sap, gövde (sozdikqor.kz).

¹⁸ **собық:** mısır koçanı (sozdikqor.kz).

¹⁹ **тал:** dal (sozdikqor.kz).

²⁰ **тамыр:** bitki kökü (sozdikqor.kz).

²¹ **тікен:** diken (sozdikqor.kz).

²² **ұрық:** tohum (sozdikqor.kz).

²³ **бұр:** göz, göze, sürgün yeri (sozdikqor.kz).

қаратал (қаратал): Her yeri kaplayan гүр ағас. [KÄTS IX:296], [KÄTS XVI:335]

қаратамыр (қаратамыр): Çiçeği beyaz, mavimsi kırmızı beyaz 60-90 cm bir bitki. [KÄTS IX:354]

кızıl (қызыл)

қızıлтамыр (қызылтамыр) I: *Lat. macrotomia*. Hodangiller familyasından uzun ömürlü bir bitki түрү. [KÄTS X:510]

қоңыр (қоңыр)

қоңырбас (қоңырбас): *Lat. roa*. Tepesinde күчүк tanesi olan, kumlu topraklarda yetişen çok yıllık bir bitki түрү. [KÄTS X:54]

көк (көк)

көктал (көктал): *Lat. salix pentandra*. Yüksekliği 6-16 metreye kadar olabilen, koyu yeşil yapraklı bir ағас түрү. [KÄTS VIII:244]

қуба (қуба)

қуба тал (қуба тал): Nehir etrafında yetişen, yüksekliği 5-6 m'ye kadar uzayan, dalı ince, boz renkli ағас. [KÄTS X:222]

sarı (сары)

sarıқабық (сарықабық): ағз. Ағасın ikinci kabuğu. [KÄTS XII:710]²⁴

sarıтал (сарытал): *Lat. salix purpurea*. Sөгүтүн bir түрү. [KÄTS XII:726]

sarıтикен (сарытикен): *Lat. horaninovia*. Alabuta familyasına giren bir yıllık otsu bir bitki түрү. [KÄTS XII:727]

sarısoyaw (сарысояу): *Lat. xanthium*. İri çiçekli bitkiler familyasından bir yıllık otsu bir bitki түрү. [KÄTS XII:725]²⁵

Renk adı + bitki bölümü adı + bitki adı

ала (ала):

alakülteli/alakülteli қызғалдақ (алакүлтелі/алакүлтелі қызғалдақ): *Lat. tulipa heteropetala*. Lale familyasından uzun ömürlü bir bitki түрү. [KÄTS I:348]²⁶

²⁴қабық: ағас kabuğu (sozdikqor.kz).

²⁵сояу: bitki sapında bulunan sivri budaklar, dikenli çıkıntılar (sozdikqor.kz).

²⁶күлге: Bitkilerin tepesindeki çiçekleri koruyan çanak, *gül serigi* (sozdikqor.kz).

Renk adı + bitki adı + bitki adı**kök (көк)**

kökgül kekire (көкгүл кекіре): *Lat. centaurea cuanusl*. İri çiçekliler familyasından mayıs ve eylül aylarında çiçek açan meyvesi haziran-ekim döneminde olgunlaşan yüksekliği 25-100 cm olan bir yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS VIII:223]²⁷

Renk adı + bitki adı + renk adı +bitki adı**sarı (сары)**

sarıgüldi kökgül (сарыгүлді көкгүл): Kökgüller familyasından uzunluğu 40-90 cm arası değişebilen, haziran-temmuz aylarında çiçek açan, meyvesi temmuz-ağustos aylarında olan uzun ömürlü otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:715]

Renk adı + bitki adı + bitki bölümü adı**boz (боз)**

bozgül jarıraq (бозгүл жапырақ): Orkide familyasından çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS III:408]

Renk adı + renk adı + bitki adı**aқ ala (ақ ала)**

aқala bota (ақала бота): Sapının uzunluğu 10-300 cm arasında değişen, dikey yönlü uzayan odunsu bitki. [KÄTS I:212]

aқ boz (ақ боз)

aқboz şöp (ақбоз шөп): Kurak yerlerde yetişen boz renkli bir tür ot. [KÄTS XVI:27]²⁸

boz (боз)

bozқасқа betege (бозқасқа бетеге): Yumak çiminin bir türü. [KÄTS XVI:116]

қара ala (қара ала)

қараala қарбыз (қараала қарбыз): Karpuzun ala renkli türü. [KÄTS I:337]

sarı jasil (сары-жасыл)

sarı-jasil baldırlar (сары-жасыл балдырлар): *Lat. xan-thophyta*. Su yosunu. [KÄTS XII:716]

²⁷ **кекіре**: Büyükbaş hayvanların yediği tomurcuklu bitki türü; ekinlerin arasında çıkan yabani otlar (sozdikqor.kz).

²⁸ **шөп**: ot, çayır, bitki (sozdikqor.kz).

Renk adı + desen/leke/çizgi adı + bitki adı

aқşыл серкіл (ақшыл серкіл)

aқşılсеркіл гүл (ақшылсеркіл гүл): *Lat. fritillaria pallidiflora*. Lalegillerden soğanlı, uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS I:288]²⁹

Renk adı + nesne adı + bitki bölümü adı

ак (ақ)

ақжелім сабақ (ақжелім сабақ): *Lat. melandrium album*. Karanfil ailesinden bir bitki türü. [KÄTS I:218]³⁰

4. Renklerin Hayvan Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak Türkçesinde renklerin hayvan isimleriyle birlikte kullanılarak bir bitki adını karşılamaı yaygın görülen hadiselerden biridir:

Renk adı + hayvan adı

ак (ақ)

аққылтан (аққылтан): *Lat. nardurus*. Katı, tüylü, sert yaprakları olan, tahıl grubundan kumu durdurmak için yetiştirilen bitki, kaktüs. [KÄTS I:256]³¹

ақсырттан (ақсырттан): Kazakistan'ın güney bölgelerinde çalılıkların arasında yetişen zehirli bir ot türü. [KÄTS XVI:33]³²

ақсүйрік (ақсүйрік): Sap damarları beyaz renkli bir su bitkisi. [KÄTS XVI:32]³³

ақша (ақша)

ақшатay (ақшатай): *Lat. astragalus arenarius*. Kumlu topraklarda görülen, burçakgillerden bir bitki türü. [KÄTS I:287]³⁴

ала (ала)

алabota (алабота): *Lat. atriplex*. *Alabota* bitkigillerden bir yıllık veya daha fazla yıllık, dallı, yapraklı bitki türü. [KÄTS I:340]³⁵

қара (қара)

қарabota (қаработа): *Alabota* familyasından bir bitki türü. [KÄTS IX:313]

²⁹ серкіл: çil, leke (lugat.kz).

³⁰ желім: yapıştırmacı, yapışkan özellikli (sozdikqor.kz).

³¹ қылтан: turna balığının küçüğü (sozdikqor.kz).

³² сырттан: sırtlan *Lat. hyaena*. (sozdikqor.kz).

³³ сүйрік: Bir tür tatlı su balığı (sozdikqor.kz).

³⁴ тай: iki yaşını doldurmamış at yavrusu, tay (sozdikqor.kz).

³⁵ бота: bir yaşını doldurmamış deve (sozdikqor.kz).

қарабарақ (қарабарақ): *Lat. halostachys*. Deve ile koyunun yediği bir bitki türü. [KÄTS IX:311]³⁶

көк (көк)

көктөбет (көктөбет): *Manka* hastalığının tedavisinde kullanılan zehirli bir bitki türü. [KÄTS VIII:248]³⁷

сары (сары)

сарысазан/sarsazan (сарысазан/сарсазан): *Lat. halocnemun*. “Alabota” familyasına mensup uzunluğu 5-40 cm arası olabilen bir bitki türü. [KÄTS XII:697]

5. Renklerin Hayvan ve Bitki Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak Türkçesinde renkler, hayvan ve bitki adlarıyla birlikte kullanılarak yeni bitki isimlendirmelerini ortaya çıkarmaktadır. Sayıca az olan bu örneklerle sadece *ak* renk adında rastlanmıştır:

ak (ак)

аққуw гүл (аққу гүл): Bir bitki türü, *bk. ақтуңғыық*. [KÄTS I:253]³⁸

ақтүйе жоңша (ақтүйе жоңышқа): *Lat. melilotus alba*. Bir ya da iki sene yaşayan, yüksekliği 5-15 cm olan tüylü bir bitki türü. [KÄTS I:279]³⁹

6. Renklerin Yiyecek/İçecek Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Bu gruptaki bitki adlarında renk adıyla birlikte bir yiyecek-içecek adının kullanıldığı görülür:

Renk adı + yiyecek/içecek adı

ak (ак)

ақсирин (ақшырын): Lezzetli, iri bir elma türü. [KÄTS XVI:37]⁴⁰

көк (көк)

көкнәр (көкнәр): *Lat. papaver*. Süt gibi beyaz olan, ilaç, yemek ve güzellik amaçlı yetiştirilen, yuvarlak çekirdekli, uzun ömürlü otsu bir bitki türü. [KÄTS VIII:239]⁴¹

көксағыз (көксағыз): *Lat. taraxacum kokgsahus*. Çiçekleri sarı, kökünün kabuklarında kavçuk dokuları olan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS VIII:241]⁴²

³⁶ **барақ:** uzun tüylü bir tür köpek (sozdikqor.kz).

³⁷ **төбет:** iri cüsseli bir tür bekcі köpeği (sozdikqor.kz).

³⁸ **қу:** bir tür su kuşu, kuğu (sozdikqor.kz).

³⁹ **түйе:** deve (sozdikqor.kz).

⁴⁰ **шырын:** bitki öz suyu (sozdikqor.kz).

⁴¹ **нәр:** gıda, besin (sozdikqor.kz).

⁴² **сағыз:** ağaç reçinesi; ciklet (sozdikqor.kz).

sarı (сары)

sarıpısirik (сарыпсірік): Kurak ve kayalık yerlerde yetişen bitki. [KÄTS XVI:497]⁴³

Renk adı + yiyecek/içecek adı + bitki adı

ak (ақ)

aқsuw otı (ақсу оты): *Lat. agrotis alba.* Hayvanların yediği, beyazımsı renkli, suotu familyasından bir biki türü. [KÄTS I:225]⁴⁴

7. Renklerin Eşya Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak dilindeki renklerin bir eşya adıyla birlikte kullanılarak bitkilere isim olmasına dair örnekler şunlardır:

ak (ақ)

aқşatır (ақшатыр) II: Yuvarlak başlıklı ve beyaz renkli bir bitki türü. [KÄTS XVI:36]

aқtaspa şөр (ақтаспа шөп): *Lat. astragalus cognatus.* Burçakgillerden bir bitki türü. [KÄTS I:277]⁴⁵

boz

tasraboz (таспабоз): Bir bitki türü. [KÄTS III:403]

bozkilem (бозкілем): Süslü birkiler grubundan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS III:411]⁴⁶

kara (қара)

қарамала (қарамала): Küçük çiçekli, sarı yeşil renkli, dağlık yerlerde yetişen, yüksekliği 3 m'ye kadar çıkabilen bir ağaç türü. [KÄTS IX:340]⁴⁷

қаракеней (қаракеней): Kökü yenebilen, kumda yetişen iri bir bitki türü. [KÄTS XVI:337]⁴⁸

kızıl (қызыл)

қызiltaspa (қызылтаспа): *Lat. aviculare.* Yüksekliği 10-40 cm olan, dik saplı, bir yıllık bir bitki türü. [KÄTS X:510]

⁴³ **псірік:** pişmiş ekmek, yufka, hamur vb. (Makale Yazarı)

⁴⁴ **су:** su (sozdikqor.kz).

⁴⁵ **таспа:** kurdele, bant, kemer, bağ vb. (sozdikqor.kz).

⁴⁶ **кілем:** kilim (sozdikqor.kz).

⁴⁷ **мала:** tırmık (sozdikqor.kz).

⁴⁸ **кеней:** Aşık oynunda kullanılan aşığın küçüğü, küçük aşık (sozdikqor.kz).

kök (көк)

köknapya (көкнайза): Karabuğday. [KÄTS VIII:239]⁴⁹

köktaspa (көктаспа): Burçak bitkisinin yeşil renkli bir türü. [KÄTS XVI:282]

sarı (сары)

sarmala (сармала): *Lat. descurenia*. Hardal familyasına giren bir bitki türü. [KÄTS XII:694]

sarikewren (сарыкеурен): *ağz.* Kurak bölgelerde yetişen bir tür acı ot. [KÄTS XII:716]⁵⁰

sarisadaq (сарысадақ): *Lat. salsola dendroides*. “Alabota” familyasına giren, kurak yerlerde yetişen, hayvanların yediği otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:725]⁵¹

sarisalma/sarsolma (сарысалма/сарсолма): Kıraç yerler ve çöl topraklarında yetişen hayvan yiyeceği grubundan acı bir bitki türü. [KÄTS XII:698]⁵²

sarışatır (сарышатыр): *Lat. hieracim*. Tüm dünyada bine yakın türü olan, iri çiçeklilerden otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:728]

sarıtütik (сарытүтік): *Lat. cancriniella*. İri çiçekli bitkiler grubundan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS XII:727]⁵³

sartegelék (сартегелек): *ağz.* Küçük yassı bir kavun türü. [KÄTS XII:702]⁵⁴

8. Renklerin Kıyafet Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Bu gruptaki bitki adlarında renk adıyla birlikte bir kıyafet adının kullanıldığı görülür:

ak (ақ)

aқköylek (ақкөйлек): Buğdayın kalın kabuğu. [KÄTS I:249]⁵⁵

aқton (ақтон): Buğday kabuğu. [KÄTS I:279]⁵⁶

kök (көк)

kökjawlıq (көкжаулық): *Lat. veronika*. Bir bitki türü. [KÄTS VIII:236]⁵⁷

⁴⁹ **найза:** mızrak, süngü (sozdikqor.kz).

⁵⁰ **кеурен:** çoban sopası (sozdikqor.kz).

⁵¹ **садақ:** ok yayı (sozdikqor.kz).

⁵² **салма:** kapı kilidi demiri (sozdikqor.kz).

⁵³ **түтік:** boru, hortum (sozdikqor.kz).

⁵⁴ **тегелек:** çember, tekerlek (sozdikqor.kz).

⁵⁵ **көйлек:** elbise, tişört, gömlek (sozdikqor.kz).

⁵⁶ **тон:** kürk, kıyafet (sozdikqor.kz).

⁵⁷ **жаулық:** kadın baş örtüsü (sozdikqor.kz).

sarı (сары)

sarıbalaқ (сарыбалақ) I: Sararıp olgunlaşmaya başlayan ekin, ot. [KÄTS XII:713]⁵⁸

9. Renklerin İnsanlara Ait Ad/Ünvan/Vasıf vb. Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak Türkçesinde insanlara ait çeşitli ad, lakap, ünvan, vasıf, tarif vb. sözlerin bazen bir renk adıyla birlikte kullanılarak bitkileri isimlendirdiği görülür. Örnekleri şunlardır:

ak (ақ)

aқkelin (ақкелін): *Lat. handelia.* İri çiçekli bitkiler familyasından bir bitki türü. [KÄTS I:248]⁵⁹

aқläyлі (ақләйлі): Bağlarda, çimenlik yerlerde peyzaj amaçlı kullanılan bir bitki türü. [KÄTS XVI:30]⁶⁰

aksırқын (ақсырқын): *қарасорı* gibi acı bir bitki türü. [KÄTS XVI:33]⁶¹

aқsultan (ақсұлтан): Siyah eriğın bir türü. [KÄTS XVI:32]

aқşolaқ (ақшолақ) II: İri taneli yulaf türü. [KÄTS I:288]⁶²

aққodal (аққодал): *Lat. primulaceae.* Bir yıllık veya uzun ömürlü dallı bir bitki türü. [KÄTS I:252]⁶³

aқşoқan (ақшоқан): Bataklık bölgelerde, nehir ve göl kenarlarında yetişen yüksekliği 50-100 cm arası olabilen çok yıllık bir bitki türü. [KÄTS XVI:37]⁶⁴

aқtoқal (ақтоқал): Arpa-buğdayın kılçiksız türü. [KÄTS I:279]⁶⁵

kara (қара)

қарајеміт (қарајеміт): Otsu bir bitki türü. [KÄTS XVI:336]⁶⁶

kızgılt (қызғылт)

кызгılt semізot (қызғылт семізot): Çok yıllık, kalın, kısa damarlı köklü bitki türü türü. [KÄTS X:485]⁶⁷

⁵⁸ **балақ:** paça, etek (sozdikqor.kz).

⁵⁹ **келін:** gelin (sozdikqor.kz).

⁶⁰ **ләйлі:** Leyla ve Mecnun öyküsündeki kişi adı olmalı (Makale Yazarı)

⁶¹ **сырқын:** kurnaz, uyanık (sozdikqor.kz).

⁶² **шoлақ:** kolu engelli olan, çolak (sozdikqor.kz).

⁶³ **қodal:** ağır olmayan, hafif (sozdikqor.kz).

⁶⁴ **шоқан:** “Şokan” özel ad. Kazak ve Özbeklerde yaygın olarak kullanılan kişi adı (Makale Yazarı),

⁶⁵ **тоқал:** kuma (sozdikqor.kz).

⁶⁶ **јеміт:** Açğözlü, doyumсуз (sozdikqor.kz).

⁶⁷ **семіз:** dolgun etli, semirtilmiş (sozdikqor.kz).

kök (көк)

kökbuуra (көкбұйра): Çok iyi bir dudak (ağız) otu türü. [KÄTS VIII:223], [KÄTS XVI:278]⁶⁸

kökörim (көкөрім): Yeni filizlenen dal, bitki. [KÄTS XII:213]⁶⁹

köksultan (көксұлтан): Yüksekliği 3-4 metreye kadar uzayabilen, meyvesi iri olan bir alıç türü. [KÄTS VIII:243]

kökşolaқ (көкшoлақ): Hayvanların yayılırken yedikleri ot. [KÄTS VIII:249]

sarı (сары)

sarışolaқ (сарышoлақ): *Lat. sideritis*. Dağ çayı bitkilerinden bir veya çok yıllık bir bitki türü. [KÄTS XII:729]

sarjaw (саржау): *Lat. trichanthesis*. Sapı dik, dışı tüylü, kanat gibi dilimli, yaprakları sıralı, iri çiçeklilerden uzun ömürlü otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:688]⁷⁰

10. Renklerin Habitatla Birlikte Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Bitkiler, yetiştiği yerin özelliklerine göre örneğin kumlu alan, sulak yer, bozkır toprakları, dağlık bölge gibi yerlerin adını alabilir. Bir renk adının bitkinin habitatını ifade eden sözle birlikte kullanımı yoluyla meydana gelen bitki isimlendirmeleri şunlardır:

ak (ақ)

aқoyıl (ақойыл): Bir tür ak darı. [KÄTS XVI:30]⁷¹

aқsuwatı (ақсуаты): Sulak ve nemli yerlerde yetişen bir bitki türü. [KÄTS XVI:32]⁷²

aқтаw қалақay (ақтау қалақай): *Lat. lamium album*. Isırganotu grubundan bir bitki türü. [KÄTS I:278]⁷³

aқша (ақша)

aқşataw (ақшатау): uzunluğu 30-100 cm arası olan, kumlu yerlerde çıkan, malların severek yediği bir bitki türü. [KÄTS XVI:36]

ala (ала)

alataw (алатау): Bir erik türü. [KÄTS XVI:42]

⁶⁸ **бұйра:** kıvrıkcık, bukleli (sozdikqor.kz).

⁶⁹ **өрім:** örgü, örülmüş, örgülü (sozdikqor.kz).

⁷⁰ **жау:** düşman (sozdikqor.kz).

⁷¹ **ойыл:** nehir, ırmak (sozdikqor.kz).

⁷² **суат:** Irmak veya bulak kenarında hayvanların sulandığı yer (sozdikqor.kz).

⁷³ **тау:** dağ / қалақай: ısırgan otu (sozdikqor.kz).

boz (боз)

bozsağıl (бозшағыл): Kurak yerlerde yetişen, taneli bitkilerden, uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS III:414]⁷⁴

kök (көк)

kökbüyük (көкбийік): Kıraç yerde yetişen bitki. [KÄTS VIII:233]⁷⁵

sarı (сары)

sarıküyük (сарыкүйік): *Lat. kobresia.* Dağlık bölgelerde yetişen, uzun ömürlü, hayvanların yediği bir bitki türü. [KÄTS XII:717]⁷⁶

11. Renklerin Zaman ve Doğa Olayı Bildiren Adlarla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Renk adları zaman ve doğa olayı bildiren kavramlar ile birleşerek bitkilere isim olabilmektedir. Bununla ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

ak (ақ)

aқsırғақ (ақсырғақ): Ormanda yetişen, uzun ömürlü, iri yapraklı, kökü kalın, beyaz renkli çiçekleri olan bitki türü. [KÄTS XVI:33]⁷⁷

aқşунақ (ақшұнақ): *Lat. butomus.* Bataklık yerde yetişen bir bitki türü. [KÄTS I:288]⁷⁸

aқşууақ (ақшуақ) I: *Lat. nardurus.* Pelin otu ailesinden hayvanları semirtmek için onlara yedirilen bitki. [KÄTS I:288]⁷⁹

12. Renklerin Duyu Organı veya Duyu Olayı Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Bu gruptaki renkler, bir duyu organı veya duyu olayı adı ile birleşerek bitkileri isimlendirmektedir. Konuyla ilgili örnekler şunlardır:

Renk adı + duyu olayı + organ adı

ak (ақ)

aқсаңырауқұлақ (ақсаңырауқұлақ): *Lat. litocybe sapida.* Agarika familyasından bir mantar türü; yapraklı ormanlarda, açık alanlarda, genç çam ağaçlarının yanında, sapının dibine doğru kalınlaşan, sarımsı beyaz çizgileri olan bir mantar türü. [KÄTS I:266], [KÄTS XII:658]⁸⁰

⁷⁴ **шағыл:** kumlu yer, tepelik alan (sozdikqor.kz).

⁷⁵ **бийік:** yüksek, yüksek yer (sozdikqor.kz).

⁷⁶ **күйік:** yanmış yer, yangın sonrası çöleşmiş alan (sozdikqor.kz).

⁷⁷ **сырғақ:** ayazlı havadaki keskin buz tabakası (sozdikqor.kz).

⁷⁸ **шұнақ:** kulağı kesen şiddetli ayaz (sozdikqor.kz).

⁷⁹ **шуақ:** gün ışığı, gün ışığının düştüğü yer (sozdikqor.kz).

⁸⁰ **саңырау:** işitme engelli, sağır (sozdikqor.kz).

kızıl (қызыл)**кızıl/кızылбасты саңырауқұлақ (қызыл/қызылбасты саңырауқұлақ):**

bk. Renklerin Organ/Vücut Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler > Renk adı + organ/vücut bölümü adı

Renk adı + duyu olayı + bitki adı**bozğılt (бозғылт):**

bozğılt sasıқşөр (бозғылт сасықшөп): *Lat. leonurus incanus.* “Erindigüldiler” familyasından iki veya daha fazla yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:735]⁸¹

jasıl (жасыл):

jasıl sasıқşөр (жасыл сасықшөп): Küçük kırmızı çiçekleri olan “erindigüldiler” familyasına mensup iki veya çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:735]

13. Renklerin Organ/Vücut Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak Türkçesinde renklerin organ/vücut bölümü adlarıyla birleşerek bitkileri isimlendirmesine dair tespit edilen örnekleri şunlardır:

Renk adı + organ/vücut bölümü adı**aқ (ақ)**

aқbaltır (ақбалтыр): 1. Güzel, güneş almayan, beyaz tenli. 2. Yol kenarındaki dümdüz uzun selvi ağaçları. [KÄTS I:213]⁸²

aқbas (ақбас) II: *Lat. galatella.* İri çiçekli bitkiler grubundan, uzun ömürlü, baş kısmı acı bir bitki türü. [KÄTS I:236]

aқbüyрек (ақбүйрек): Dağda yetişen, tedavi amaçlı kullanılan, iri yapraklı bir bitki türü. [KÄTS XVI:27]⁸³

aқjürek (ақжүрек) II: Tedavi amaçlı kullanılan bir bitki türü. [KÄTS I:244]⁸⁴

aққанат (аққанат) II: Su birikintilerinde yetişen, uzun ömürlü, zehirli bir bitki türü. [KÄTS XVI:29]⁸⁵

aққуығ (аққұйрық) II: *Aққуығ қайы* Yüksek kaliteli çay türü. [KÄTS I:254]⁸⁶

⁸¹ **сасық:** kokmuş, kötü kokulu (sozdikqor.kz).

⁸² **балтыр:** baldır (sozdikqor.kz).

⁸³ **бүйрек:** böbrek (sozdikqor.kz).

⁸⁴ **жүрек:** yürek, kalp (sozdikqor.kz).

⁸⁵ **қанат:** kanat (sozdikqor.kz).

⁸⁶ **құйрық:** kuyruk (sozdikqor.kz).

aқтаматıқ (ақмаммық): *Lat. puccinella*. Çölde yetişmeye dayanıklı, kökünden ilaç yapılan bitki. [KÄTS I:256]⁸⁷

ақсыурақ (ақсирақ): Su yüzeyini kaplayan bir bitki türü. [KÄTS XVI:32]⁸⁸

ақсүйек (ақсүйек): Beyaz renkli sert ağaç dalı. [KÄTS XVI:32]⁸⁹

ақтатамақ (ақтамақ): *Lat. philadelphus schrenhii*. Süs için yetiştirilen çiçek türü; Sulak ve nemli yerlerde yetişen, besin değeri yüksek bir bitki türü. [KÄTS I:274], [KÄTS XVI:34]⁹⁰

ақтуяақ (ақтұяақ) II: *Lat. linea alba*. Uzun ömürlü tedavi amaçlı kullanılan bitki [KÄTS I:279]⁹¹

ала (ала)

алабас (алабас): Bir tür güz buğdayı. [KÄTS XVI:39]

көк (көк)

көкбас (көкбас): *Lat. eryngium*. Yaprakları ince, uzun ömürlü bitki türü. [KÄTS VIII:232]

қара (қара)

қарамоунақ (қарамойнақ): İçi kırmızı, dışı siyah tatlı bir kavun türü. [KÄTS IX:341]⁹²

қаратамақ (қаратамақ): Beyazımsı, sarımsı çiçekleri olan, baharın ilk zamanları açan bir bitki türü. [KÄTS IX:354]

кızıl (қызыл)

кızılқуырық (қызылқұйрық) II: Sapının üst kısmı kızılımsı, bir veya çok yıllık ot. [KÄTS XVI:386]⁹³

кızılтаңдай (қызылтаңдай): *Lat. roemeria*. Haşhaş familyasından bir yıllık sütlü bir bitki türü. [KÄTS X:510]⁹⁴

кızıl/кızылбасты саңырауқұлақ (қызыл/қызылбасты саңырауқұлақ): Yaprakları çoğunlukla kayın ağacına yakın yetişen, başının üstü koyu kırmızımsı sarı, aşağı kısmı beyaz gri çalan sapının aşağı tarafı kalın, sağlam koyu kahverengi çizgisi olan bir mantar türü. [KÄTS XII:659]

⁸⁷ **маммық:** kuş tüyü (sozdikqor.kz).

⁸⁸ **сирақ:** diz ile ayak bileği arası, kaval kemiği (sozdikqor.kz).

⁸⁹ **сүйек:** kemik (sozdikqor.kz).

⁹⁰ **тамақ:** boğaz; yemek (sozdikqor.kz).

⁹¹ **тұяақ:** toynak (sozdikqor.kz).

⁹² **мойнақ:** devenin boynu, devenin boyun derisi (sozdikqor.kz).

⁹³ **құйрық:** kuyruk (sozdikqor.kz).

⁹⁴ **таңдай:** geniz, damak (sozdikqor.kz).

sarı (сары)

sarıbas (сарыбас) I: *Lat. rorippa*. Lahana grubundan bir-iki yıllık veya çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS XII:713]

sarıbaşsa (сарыбасша): *Lat. nasturtium*. Yaprakları tüylü, beyaz çiçekli, lahana grubundan bir bitki türü. [KÄTS XII:714]

sarıbuwin (сарыбуын) II: *Lat. trollius*. “Sargaldak” familyasından uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS XII:715]⁹⁵

Renk adı + organ adı + bitki adı**aқ (ақ)**

aқbas balaw (ақбас балау): Çok besleyici bir bitki türü. [KÄTS XVI:27]⁹⁶

aқbas bede (ақбас беде): *Lat. trifolium montanum*. Burçakgillerden değerli, hayvan yiyeceği olarak kullanılan uzun ömürlü bitki türü. [KÄTS I:236]⁹⁷

aқbas joñışқа (ақбас жоңышқа): *Lat. astragalus virgatus*. Tek dalı bir bitki türü. [KÄTS I:237]⁹⁸

aқbas juwsan (ақбас жусан): *Lat. achillea millefolium*. İri çiçekli bitki grubundan, uzun ömürlü, sapı tüylü olan bitki türü. [KÄTS I:237]⁹⁹

aқbas kapusta (ақбас капуста): Bir lahana türü, *bk. aқbas kırıkқабат*. [KÄTS I:237]¹⁰⁰

aқbas kırıkқабат (ақбас қырыққабат): *Lat. brassica oleracea*. Haç şekilli çiçekler grubundan bir bitki türü. [KÄTS I:237]¹⁰¹

aқbas қуwрай (ақбас қурай): *Lat. erysimum*. Bozkırda yetişen uzun ömürlü bitki türü. [KÄTS I:238]¹⁰²

aқbas selew (ақбас селеу): Susuz ve tepelik bölgelerde yetişen dikenli bir ot türü. [KÄTS I:237]¹⁰³

aқbas şöp (ақбас шөп): *Lat. karelinia*. İri yapraklı bitki grubundan, uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS I:238]¹⁰⁴

⁹⁵ **буын:** eklem, boğum (sozdikqor.kz).

⁹⁶ **балау:** bir bitki türü (sozdikqor.kz).

⁹⁷ **беде:** bir yonca türü (sozdikqor.kz).

⁹⁸ **жоңышқа:** yonca (sozdikqor.kz).

⁹⁹ **жусан:** pelin otu, yavşan (sozdikqor.kz).

¹⁰⁰ **капуста:** lahana (sozdikqor.kz).

¹⁰¹ **қырыққабат:** lahana (sozdikqor.kz).

¹⁰² **қурай:** Uzun saplı, iri çiçekli, otsu bitkilerin genel adı (sozdikqor.kz).

¹⁰³ **селеу:** Dışarıda yetişen, baş kısmı saçaklı beyaz renkli bitki türü *Lat. aristida* (sozdikqor.kz).

¹⁰⁴ **шөп:** ot, bitki (sozdikqor.kz).

aқbawır tarı (ақбауыр тары): Beyaz veya kırmızı darının küçük bir türü. [KÄTS I:238]¹⁰⁵

ala (ала)

alakarın tarı (алақарын тары): ağz. Ala başaklı darı türü. [KÄTS I:335]¹⁰⁶

kızıl (қызыл)

kızılbas bede (қызылбас беде): Burçakgillerden uzunluğu 15-20 cm olan çok yıllık bir bitki türü. [KÄTS X:506]¹⁰⁷

kök (көк)

kökbas bede (көкбас беде): Dağlı yerde yetişen bir yonca türü. [KÄTS VIII:232]

kökbas şöр (көкбас шөп): *Lat. nepeta.* Yüksekliği 5-40 cm olan, haziran-temmuz aylarında çiçek açan, uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS VIII:232]

kökbas gül (көкбас гүл): *Lat. echium.* Tarlada, yol kenarında yetişen dikenli bazıları iki yıl bazıları daha uzun yaşayan bir bitki türü. [KÄTS VIII:232]¹⁰⁸

қара (қара)

қарabasşөр (қарабасшөп): *Lat. poterium.* Çok yıllık otsu bir bitki türü. [KÄTS IX:311]

sarı (сары)

sarıbas/sarbas қурай (сарыбас/сарбас қурай): 1. *Lat. sisymbrium officinale.* Semizotu familyasına giren çok yıllık otsu bir bitki türü; *Lat. sisymbrium.* Lahana grubundan bir ya da daha fazla yıllık otsu bir bitki türü. 2. Dağlık yerlerde kümeler halinde yetişen sarı renkli bir bitki türü. [KÄTS XII:682], [KÄTS XII:713]¹⁰⁹

sarıbas bede (сарыбас беде): Çiçekler sarı olan bir yonca türü. [KÄTS XII:713]

sarıbas жоңışқа (сарыбас жоңышқа): *Lat. medicago falcata.* Sarıçiçekli, hayvanların yediği bir bitki türü. [KÄTS XII:713]

sarıbas жуwsan (сарыбас жусан): *Lat. achillea nobilli.* Pelinotu grubundan, küçük sarımsı çiçekleri olan, ilaç yapımında kullanılan acı bir bitki türü. [KÄTS XII:713]¹¹⁰

sarıbas miya (сарыбас мия): Baş kısmındaki tüyleri sarı olan meyan kökü bitkisi. [KÄTS XII:714]¹¹¹

¹⁰⁵ **aқbawır (ақбауыр) II:** Gövdesinin bir bölümünde beyaz renk taşıyan hayvan ve bitkiler. [KETS I:238] / **бауыр:** karaciğer / **тары:** darı (sozdikqor.kz).

¹⁰⁶ **қарын:** karn, mide (sozdikqor.kz).

¹⁰⁷ **беде:** bir yonca türü (sozdikqor.kz).

¹⁰⁸ **гүл:** çiçek (sozdikqor.kz).

¹⁰⁹ **sarıbas (сарыбас) II:** Baş kısmı sarı renkli olan hayvan ve bitkileri tanımlamakta kullanılan söz grubu. [KETS XII:713] / **қурай:** Uzun saplı, iri çiçekli, odunsu bitkilerin genel adı (sozdikqor.kz).

¹¹⁰ **жусан:** pelin otu (sozdikqor.kz).

¹¹¹ **мия:** meyan (sozdikqor.kz).

sarıbas şöp (сарыбас шөп): *Lat. erysimum.* Lahana grubundan uzun ömürlü bir bitki türü. [KÄTS XII:714]

Renk adı + renk adı + organ adı

aқ қоңыр (ақ қоңыр)

aққоңыр бас (аққоңыр бас): *Lat. lycopoa griseb.* Beyaz renkli, yabani tahıllı bitki türü. [KÄTS I:252]

14. Renklerin Maden/Mineral Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Kazak dilinde renkler, maden/mineral adları ile birleşerek bitkileri adlandırabilmektedir. Tespit edilen örnekleri şunlardır:

aқ (ақ)

aқaltın (ақалтын): Pamuk. [KÄTS I:212]

aққайрақ (аққайрақ): *Lat. andromeda.* İri çiçekli bitkiler grubundan, yapraklarının altında beyaz çizgileri olan bitki türü. [KÄTS I:250]¹¹²

aққорғасын (аққорғасын): Bir bitki türü, *bk. berpi.* [KÄTS I:252]¹¹³

15. Renklerin Bir Eylem Adıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler

Bir eylemin ad formuyla bir renk adının birleşerek bitki adı olmasına Kazak Türkçesinde yaygın olmamakla birlikte rastlanmaktadır. Tespit edilen örnekler şunlardır:

ала (ала)

алашағу (алашағу): ağz. Ayçiçeği. [KÄTS XVI:43]¹¹⁴

қара (қара)

қараматау (қараматау): Yaprakları tüylü, nemli yerlerde yetişen deve ile küçükbaş hayvanların severek yediği acı bir bitki türü. [KÄTS IX:341]¹¹⁵

көк (көк)

көкбоуау (көкбоуау): Tatlı, kokusu hoş bir meyve. [KÄTS VIII:233]¹¹⁶

2. Makalede Geçen Renkler ve Anlamları

Bu makalede bitki adlarının yapımında görev alan renk adları ve tanımları aşağıda liste olarak verilmiştir.

¹¹² **қайрақ:** bileği taşı (sozdikqor.kz).

¹¹³ **қорғасын:** kurşun elementi (sozdikqor.kz).

¹¹⁴ **шағу:** ısımak, kırmak, çakmak (sozdikqor.kz).

¹¹⁵ **матау:** ilmek, bağlamak, dolamak (sozdikqor.kz).

¹¹⁶ **боуау:** boyamak (sozdikqor.kz).

ağ (ақ) ve türevleri

ağ (ақ): Beyaz. [KÄTS I:211]

ağша (ақша): Beyazımsı, beyaza yakın renk. [KÄTS I:285]

ağşıl (ақшыл): Beyaza yakın, bozumsu. [KÄTS I:288]

ağ ala (ақ ала): Beyazı baskın karışık renk. [KÄTS I:212], [KÄTS I:333]

ağ boz (ақ боз): Açık boz renk. [KÄTS I:215], [KÄTS III:402]

ak jolağ (ақ жолақ): Beyaz çizgili, beyaz desenli renk. [Makale Yazarı]¹¹⁷

ağ қоңыр (ақ қоңыр): Açık kahverengi. [Makale Yazarı]

ağ sarı (ақ сары): Açık sarı; sarışın. [KÄTS I:224], [KÄTS XII:705], [KÄTS XVI:31]

ala (ала) ve türevleri

ala (ала): Ala, beyaz karışık farklı renkler. [KÄTS I:333]

ağ ala (ақ ала): bk. ağ maddesi > ağ ala (ақ ала).

boz (боз) ve türevleri

boz (боз): 1. Beyazımsı, akçıl renkli. 2. Tam beyazımsı veya akçıl olmayıp maviyle karışık akçıl, gökçül beyaz (Hayvanlarla ilgili olarak kullanılır) [KÄTS III:402]

bozğilt (бозғылт): Boza yakın, beyaza yakın, bozumsu. [KÄTS III:409]

ağ boz (ақ боз): bk. ağ maddesi > ağ boz (ақ боз).

börte (бөрте): Çoğunlukla at ve keçilerde görülen bozla karışık gökçe renk. [KÄTS III:564]

jasıl (жасыл) ve türevleri:

jasıl (жасыл): Yeşil. [KÄTS VI:170]

sarı-jasıl (сары-жасыл): bk. sarı maddesi > sarı-jasıl (сары-жасыл):

qara (қара) ve türevleri

qara (қара): Siyah. [KÄTS IX:274]

qara ala (қара ала): Ak ve kara karışık renk. [KÄTS IX:277], [KÄTS I:337]

kırmızı (қырмызы): Açık kırmızı. [KÄTS X:603]

qızıl (қызыл) ve türevleri

qızıl (қызыл): Kırmızı. [KÄTS X:499], [KÄTS XVI:383]

¹¹⁷ Makale Yazarı: Turgay AKDURUŞ

kızğılt (қызғылт): Solgun kızıl, kırmızımsı. [KÄTS X:485]

koñır (қоңыр) ve türevleri

koñır (қоңыр): Kahverengi. [KÄTS X:48]

aқ koñır (aқ қоңыр): bk. aқ maddesi > aқ koñır (aқ қоңыр):

kök (көк) ve türevleri

kök (көк): 1. Mavi renk. 2. Yeşil renk. [KÄTS VIII:221], [KÄTS XVI:277]

kökşe (көкше): Mavimsi, maviye çalan. [KÄTS VIII:248]

kök sağal (көк сағал): Yeşilimsi sarı, ekinlerin yeşilden sarıya döndüğü renk. [Makale Yazarı]

kuba (құба): 1. Açık sarı, açık tenli (sarışın). 2. Beyazımsı, aқcıl renk. [KÄTS X:221]

küreñ (күрең) ve türevleri

küreñ (күрең): Kızıl kahve, *koşkıltım* renk. [KÄTS VIII:550]

küreñse (күреңсе): Kızıl kahveye çalan, solgun *küreñ*. [KÄTS VIII:552]

sarı (сары) ve türevleri

sarı (сары): Sarı. [KÄTS XII:704]

sarşa (сарша): Açık sarı, beyazımsı sarı. [KÄTS XII:704]

aқsarı (aқсары): bk. aқ maddesi > aқsarı (aқсары):

sarı jasıl (сары-жасыл): Sarımsı yeşil. [Makale Yazarı]

sur (сұр): Gri. [KÄTS XIII:375]

şabdar (шабдар): 1. Gövdesi açık sarı, yele ve kuyruğu ise kır olan kula veya kirli sarı at donu. 2. *tec*. Çil sarı, sapsarı. [KÄTS XV:183]

şegir (шегір): Sarımsı, sarıya yakın, sarımtırak. [KÄTS XV:319]

şubar (шұбар): Alacalı renk, çapar renk. [KÄTS XV:441]

tarğıl (тарғыл): Alacalı, çapar renk. [KÄTS XIII:737]

Sonuç

1. Kazak Türkçesinin şu an için en kapsamlı sözlüğü durumundaki KÄTS'deki verilere göre 38 renk adının bitki adlarını tanımlamak için kullanıldığı saptanmıştır. Bu renk adları alfabetik olarak şunlardır: *aқ, aқша, aқşıl, aқ ala, aқ boz, ak jolақ, aқ koñır, aқ sarı, ala, boz, bozğılt, börte, jasıl, қара, қара ala, kırmızı, kızıl, kızğılt, koñır, aқ koñır, kök, kökşe, kök sağal, kuba, küreñ, küreñse, sarı, sarşa, sarı jasıl, sur, şabdar, şegir, şubar, tarğıl*.

2. Burada listesi verilen 38 farklı renk adının bitkileri adlandırmada şu başlıklarda verilen kullanım özelliklerini gösterdiği görülmektedir: 2.1. Yapım Eki Almış Tek Kelimelik Renklerin Bitki Adı Olarak Kullanılması, 2.2. İki Renk Adının Yan Yanı Gelerek Bitki Adı Oluşturması, 2.3. Renklerin Bitki/Bitki Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.4. Renklerin Hayvan Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.5. Renklerin Hayvan ve Bitki Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.6. Renklerin Yiyecek/İçecek Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.7. Renklerin Eşya Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.8. Renklerin Kıyafet Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.9. Renklerin İnsanlara Ait Ad/Ünvan/Vasıf vb. Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.10. Renklerin Habitatla Birlikte Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.11. Renklerin Zaman ve Doğa Olayı Bildiren Adlarla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 3.12. Renklerin Duyu Organı veya Duyu Olayı Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.13. Renklerin Organ/Vücut Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.14. Renklerin Maden/Mineral Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler, 2.15. Renklerin Bir Eylem Adıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler.

3. Bitkileri adlandırmada en fazla kullanılan renkler *ağ* rengi 114, *sarı* rengi 57, *ğara* rengi 53 defa kullanılmıştır. Diğer yandan renklerin en fazla bitkilerin adı ve aynı bitkinin bölümleri ile kullanımı ile örnekleri bulunduğu anlaşılmıştır. Diğer renk adlarının kullanım sıklığı ve konu başlıkları ise şu şekildedir:

Tablo 1

KONU BAŞLIKLAR I	<i>ağ</i>	<i>ağşya</i>	<i>ağşyl</i>	<i>ağ ala</i>	<i>ağ boz</i>	<i>ağ jolağ</i>	<i>ağ köñir</i>	<i>ağsarı</i>	<i>ana</i>	<i>boz</i>	<i>bozğilt</i>	<i>börite</i>	<i>jası</i>	<i>ğara</i>	<i>ğara ala</i>	<i>ğarmızı</i>	<i>ğazıl</i>	<i>ğazğilt</i>	<i>ğonir</i>
1. Yapım Eki Almış Tek Kelimelik Renklerin Bitki Adı Olarak Kullanılması	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	-	-	2	-	-
2. İki Renk Adının Yan Yanı Gelerek Bitki Adı Oluşturması	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
3. Renklerin Bitki/Bitki Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler																			
Renk adı + bitki adı:	52	-	-	-	-	-	-	-	3	12	-	1	-	39	-	1	14	-	1
Renk adı + bitki bölümü adı	8	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-	1	-	1
Renk adı + bitki bölümü	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

15. Renklerin Bir Eylem Adıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
TOPLAM	11	4	2	1	1	1	1	1	9	20	1	1	2	53	2	1	23	1	2

Tablo 1'in Devamı

KONU BAŞLIKLARI	kök	kökşe	köksöğel	kuba	küreñ	küreñse	sarı	sarı jasıl	sur	şabdar	şegir	şubar	tarğıl	TOPLAM
1. Yapım Eki Almış Tek Kelimelik Renklerin BitkiAdı Olarak Kullanılması	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	11
2. İki Renk Adının Yan Yanı Gelerek Bitki Adı Oluşturması	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
3. Renklerin Bitki/Bitki Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler														
Renk adı + bitki adı:	17	1	-	-	1	-	27	1	2	1	1	1	1	176
Renk adı + bitki bölümü adı	1	-	-	1	-	-	4	-	-	-	-	-	-	21
Renk adı + bitki bölümü adı + bitki adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Renk adı + bitki adı + bitki adı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Renk adı + bitki adı + renk adı + bitki adı	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Renk adı + bitki adı + bitki bölümü adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Renk adı + renk adı + bitki adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Renk adı + desen/leke/çizgi adı + bitki adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Renk adı + nesne adı + bitki bölümü adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
4. Renklerin Hayvan Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	9
5. Renklerin Hayvan ve Bitki Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
6. Renklerin Yiyecek/İçecek Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler														
Renk adı + yiyecek/içecek adı	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	4
Renk adı + yiyecek/içecek adı + bitki adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
7. Renklerin Eşya Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	2	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	16
8. Renklerin Kıyafet Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	4
9. Renklerin İnsanlara Ait Ad/Ünvan/Vasf vb. Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	4	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	16
10. Renklerin Habitatla Birlikte Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	8

11. Renklerin Zaman ve Doğa Olayı Bildiren Adlarla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
12. Renklerin Duyu Organı veya Duyu Olayı Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler															
Renk adı + duyu olayı + organ adı:	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Renk adı + duyu olayı + bitki adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
13. Renklerin Organ/Vücut Bölümü Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler															
Renk adı + organ/vücut bölümü adı	1	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	21
Renk adı + organ adı + bitki adı	3	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	23
Renk adı + renk adı + organ adı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
14. Renklerin Maden/Mineral Adlarıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
15. Renklerin Bir Eylem Adıyla Kullanımı Yoluyla Meydana Gelenler															
1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
TOPLAM	35	1	1	1	1	1	57	1	2	1	1	1	1	1	318

4. Alman dil bilimci Cirtautas'ın içinde renk adı geçen hayvan ve bitki adlarına özellikle bakılması gerektiği yönündeki uyarısı önemlidir. Çünkü buralarda unutulmuş veya gözden kaçmış bazı renk adlarının şekil veya anlam özelliklerinin tespiti söz konusudur. Cirtautas'ın uyarısına uygun olarak aşağıda verilen 4 renk adı bu makalenin yazarı tarafından tespit edilerek tanımlanmıştır. Bu renklerin bitkileri adlandırmada görev aldığı ancak Kazak dili sözlüklerinde bu renk adlarına yer verilmediği ve dolayısıyla tanımlarının da bulunmadığı anlaşılmıştır:

ak jolaq (ақ жолақ): Beyaz çizgili, beyaz desenli renk. [M.Y.]^{118, 119}; **ak koñır (ақ қоңыр):** Açık kahverengi. [M.Y.]; **kök sağal (көк сағал):** Yeşilimsi sarı, ekinlerin yeşilden sarıya döndüğü renk [M.Y.]; **sarı jasıl (сары-жасыл):** Sarımsı yeşil. [M.Y.]

5. Kazak Türkçesindeki gerek bitki adlarının gerekse bitki adlandırmalarında görev alan renklerin tam tespiti için daha fazla bilgi ve araştırmaya ihtiyaç vardır. Bunun için Kazak ağızlarının çok iyi tanıyıp yazar ve şairlerin eserlerinin titizlikle incelenmesi şarttır. Türk dili ve lehçelerinin söz varlığına yönelik bu tür tematik çalışmalar Türk dünyası ve Türkoloji çalışmalarına yönelik araştırmaların derinleştirilebilmesi için önemli ve gereklidir.

¹¹⁸ Çizgili renklerin ayrı bir renk mi yoksa bir desen mi olduğu tartışmalıdır. *Jağal* örneğinde olduğu gibi Kazakistan'da renk adları araştırmaları kitaplarında bu tür çizgili, benekli, lekeli, noktalı vb. kavramlar ayrı birer renk adı olarak kabul edilmektedir.

¹¹⁹ M.Y. (Makale Yazarı): Turgay AKDURUŞ.

Kaynaklar | References

- Ahmet Baytursinov Til Bilim Enstituti (2011). *Kazak Ādebi Tinin Sōzdigı (KĀTS) I-XVI*. Almatı.
- Āwjanova, N. (2024, Nisan, 30). *Ösimdikterdiñ atawlarınıñ keybir mäseleleri* [Sözlü Sunum]. XIII. Mizhnarodna Naukovo-Praktychna İnternet-Konferentsiya “Problemy Ta Perspektivy Rozvytku Suchasnoyi Nauky V Krayinakh Yevraziyi”, Ukrayna.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe Bitki Adları sözlüğü* (3. baskı) TDK Yayınları.
- Cirtautas, I., L. (1961). *Der Gebrauch Der Farbbezeichnungen in Den Türkdialekten*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Kaliyev, B. (1988). *Kazak Tilindegi Ösimdik Atawları*. Kazak SSR Ğılım Akademiyası Til Bilimi İnstituti, Kazak SSR Matbaası, Almatı.
- Kaydarov, Ā., Ömirbekov, B., Ahtamberdiyeva, Z. (1986). *Sırğa Tolı Tür men Tüs*. Ğılımı-TeXnikalık Ādebiyet Bas Redaksiyası.
- Sultanniyazova, İ., S., Eskaliyeva, L. (2024, Mayıs, 16-17). *Kazak tilindeki ösimdik atawlarına tñn bastı erekşelikter* [Sözlü Sunum]. Reviews of Modern Science, Zürich.
- Şahin, H., Takhirova, R. (2023). Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde renk adlarıyla kurulan bitki adları üzerine. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 133 (263), 271-282.
- Şormakova, A. (2020). *Kazak tilindegi ösimdik äleminiñ lingvomädeni beynesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Almatı, Āl Farabi Üniversitesi.
- Luğat Sōzdikteri: <https://lugat.kz/> adresinden Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Sōzdikqor: <https://sozdikqor.kz/> adresinden Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Uçar, İ. (2013). Kavram-çağrışım-kelime bağlamında bitki adlarına anlam bilimsel bir yaklaşım. *Turkish Studies*. 8 (1), 2671-2683.
- Whorf, B. L. (1956). *Language, thought and Reality. Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. NY: Wiley.